

MIRCEA ELIADE'S UNPUBLISHED MANUSCRIPTS FROM PRIVATE COLLECTIONS: NOTEBOOKS I & II (CALCUTTA, 1929–1931). CRITICAL EDITION

Eugen CIURTIN & Andreea APOSTU

Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română
Institute for the History of Religions, Romanian Academy
E-mail: e.ciurtin@ihr-acad.ro, andreea.apostu@ihr-acad.ro

MIRCEA ELIADE'S UNPUBLISHED MANUSCRIPTS FROM PRIVATE COLLECTIONS:
NOTEBOOKS I & II (CALCUTTA, 1929–1931). CRITICAL EDITION

Abstract: The present series of contributions critically edits in Romanian and English, with concordances and commentary, a string of unpublished, multilingual manuscripts written by the young Mircea Eliade, Indologist and historian of religions in South Asia, from 1929 to 1931. Previously unknown, the manuscripts were purchased by a private collector, who most graciously contacted the editors in February 2023 and bequeathed them for the present publication. The series complements ECCE | *The Complete Critical Edition of Mircea Eliade's Scholarly Works before 1945*, under the auspices of the Institute for the History of Religions in Bucharest (first two volumes forthcoming).

Keywords: Mircea Eliade, private collector, colonial India, History of religions, South Asian studies, Romanian culture, European culture, manuscript studies, critical editions.

Citation suggestion: Ciurtin, Eugen, and Andreea Apostu. "Mircea Eliade's Unpublished Manuscripts from Private Collections: Notebooks I & II (Calcutta, 1929–1931). Critical edition." *Transilvania*, no. 1 (2023): 1–22.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.01.01>.

Since August 1942, the last time when Mircea Eliade (1907–1986) has perused his own Bucharest archive, up to December 2019, when a first bulky auction with manuscripts once belonging to it took place in Bucharest, the content, extent, and overall significance of his entire archive have remained fully uncharted. Pondering such sorry historical circumstances and devastating news, a group of Romanian-born scholars launched a 2019 public petition in order to save Eliade's Bucharest archive and decided on preparing their indispensable critical edition. The results of this campaign already include the purchase by the Romanian Academy of all Eliade manuscripts auctioned in April 2021 and the acquisition by a group of private benefactors of an even larger collection of Eliade's unpublished manuscripts

from auctions, directly bequeathed through 2022 to the Institute for the History of Religions of the Romanian Academy [hereafter IHR]. They were offered on display by IHR in an exhibition curated by the present editors in partnership with the National Museum of Romanian Literature in Bucharest, from 26th of January to the very birthday commemoration of Eliade in 2023.

According to the current estimate, Eliade's Bucharest archive would have roughly exceeded 40,000 pages, of which only a small part is publicly preserved by institutions of national significance, all in his native town (Central University Library, Library of the Romanian Academy, Library of IHR, and National Library of Romania). Most of the manuscript collection belonging since 2022 to IHR is at the time of writing critically edited,

with its 67 bequeathed manuscripts to be chronologically included in the first two volumes of *The Complete Critical Edition of Mircea Eliade's Scholarly Works before 1945*². There is available, up to now, only one scholarly work critically edited, precisely the one considered by Eliade “the first book of mine”³.

The present series of contributions will critically edit a string of invaluable manuscripts written by the young Indologist and historian of religions in South Asia, from 1929 to 1931. Previously unknown, the manuscripts were acquired by a private collector, who most graciously contacted the editors and bequeathed them for the present publication in February 2023.

The newly unearthed *Notebooks I-II* were titled by Eliade *Fragmente | Gândite, notate și transcrise în India | 1929-1931* [Fragments thought-out, written down and transcribed in India] and *Monstrul no. 1* [The Monster no. 1, dated June-October 1930] respectively. They both have 73 folios with 83 written pages (Notebook I with 24 folios and 25 pages, and Notebook II with 49 folios and 58 pages). Carefully, continuously and at times considerably reworked, some of these first 83 pages from the private collection would integrate – as the present edition proves – post-India articles (as the never republished „*Encheiresis naturae*” and „*Pseudo-Indika*” from March and October 1932) and books (as *Soliloquii*, 1932, *Oceanografie*, 1934, or *Șantier*, 1935) together with other planned yet unfinished article and book projects: *Itinerariu critic al culturii românești* [Critical Itinerary in Romanian Culture], *Itinerariu ontic* [Ontic Itinerary], *Pseudo-Indika*⁴ or *Asceză | Glosa ascezei* [Asceticism | Gloss on Asceticism].

Most notably, the first two Notebooks written, transcribed, corrected and augmented by the author while in colonial India already attest his most intimate ways of working and reworking. Unknown as they remained to the general public for several distressing decades, they are larger, more homogenous, and decidedly more remarkable, at times, than *any* of the hundreds of pieces from the dismembered Eliade archive sold in auctions in Bucharest in 2017-2023.

In these first two, 83-page Notebooks from India we identified 32 unpublished fragments that were incorporated as 25 fragments in *Soliloquies*, thus: Notebook I, with 7 unpublished fragments which would be rewritten and become 7 published fragments in *Soliloquii*, and Notebook II, with 25 unpublished fragments which would be rewritten and become 18 published fragments in *Soliloquii*. There is a trace where Eliade confirms the existence of such notebooks: the very last phrases of the 1932 booklet⁵.

The identification of a solid correspondence between “the monsters” duly described in *Șantier* (1935, 233-234) and the wretched publication by M. Handoca in Eliade 1994 (where a fragment on transitoriness is quasi-similar) was made in a ECCE communication in August

2022, yet without being at that moment substantiated by the public existence of any manuscript of help. It is thus only in February 2023, due to the extreme kindness of the owner, that we are in position to confirm it fully. The private collector has thus saved, conserved and offered for publication what one may coin, from now on, *Șantier II*. While in his material possession from March 1989 to September 2015, M. Handoca never published, cited or mentioned as such a second part of *Șantier*, viz. the second, unpublished part of Eliade’s Indian intimate journal. This discovery concretely complements what Eliade says in his foreword dated April 1935: „[a]cela care a scris 504 pagini (nu vă speriați, *nu le public pe toate*)” (italics ours). On the contrary, while copying in 1994 from these Notebooks, M. Handoca implausibly left aside, without any criteria or explanation, *some two thirds from Notebook I and one third from Notebook II*, to say nothing about the pitiable quality of his transcription. Besides lacking any proper information about the manuscripts themselves, he declared he published them integrally...: “[v]olumul de față valorifică integral, pentru prima oară, caietele de studii, note și însemnări din India (1928-1931)”⁶. Because of Handoca’s editorial monopoly, no one was able meanwhile to collate such manuscripts with his printed texts. Even more than in others of his publications, here we discover loads of callous hints of a textual disaster. For instance, instead of describing the author’s organization of the text, Handoca replaced every numbered fragment with asterisks, not only merging different fragments in ‘new’, unintelligible forms, but even transcribing as a micro-textual unity the fragment from ff. 2-3 in Notebook I with the last two phrases (only!) of the fragment from f. 6, wiping then out everything in-between. Again, from the rather long Fragment 15 on asceticism and purity from Notebook I (ff. 15-17), M. Handoca extracted and printed separately, as a self-contained text, *only two lines*. (More Augean notes are mandatory and forthcoming.)

We may now safely predate the commonly supposed writing of *Soliloquii* with one to three years. Indeed, fragments from both Notebooks include the first, working version of numerous fragments pertaining to all sections (I-IV) of the published booklet that appeared in Spring 1932. This is to say, while back in Bucharest, Eliade pursued a disciplined publication of his various, indeed copious Indian notebooks. From all those written in 1929-1931 appeared, starting with the first months after his returning home, articles as Eliade 1932a and 1932b, the booklet *Soliloquii* (84 pages only), a 1933 article to be then included in *Oceanografie* (1934) and several pages from *Șantier (Work in Progress)* published in Spring 1935. As for their intrinsic value for the scholar of religion worldwide, we may already mention, anticipating the second instalment of the present study, Eliade’s first formulation, in Romanian and in Calcutta, of the ‘unrecognisability’ of the sacred (here Notebook I, f. 3^r:

“*iriconoscibilitate*”, not „invisibility [of God],” with the original emphasis), which should thus be safely dated from early 1929.

The handwritten title *Pseudo-Indika* (added in blue pencil) refers to an unfinished project from 1929-1932. Eliade actually did publish an article titled just *Pseudo-Indika*, on 23 October 1932 (Eliade 1932b). The author himself numbers all its five published fragments: both manuscripts include four of them (the first two in Notebook I, the other two in Notebook II), to prove once more the requirement of critically editing them jointly.

One of the present writers was alas mistaken twenty-three years ago, while daring to suppose he (and others) would not need to embark upon “an *Eliadephilologie*”. The mindboggling disarray in which M. Handoca illicitly used and left gravely harmed (and his descendants incontinently sold) Eliade’s unique manuscripts would require indeed a brand new variety of the philological method. These unpublished manuscripts would furthermore entail assorted adjunct procedures in operating with enormous and erratic quantities of unidentified, non-catalogued or still undisclosed multilingual manuscripts written – and then continuously rewritten, adapted or at times partially and furtively published – by any modern author, irrespective of his/her native culture. This obviously predates any consideration of their very *content*, which simply covers large spans of dozens of (sub)disciplines across the humanities. A critical editing, full concordances and commentarial apparatus would likewise contribute chiefly to the betterment of a global understanding of the nature, scope, and advances in the academic study of religions during the last century. Indeed, Eliade’s published and unpublished *œuvres* share all the merits and demerits of the 20th century culture. After careful consideration of all extant unpublished material examined by the editors anew, this is also, above all on the national level, a most severe alert as well as a plea for the most urgent need to abandon all Handoca’s ‘editions’ from stolen and scantily read manuscripts into *pseudo*-Eliade and *non*-Eliade publications under Eliade’s name, spread as they were all over Romanian publishing houses, libraries, journals and magazines for the last half of a century.

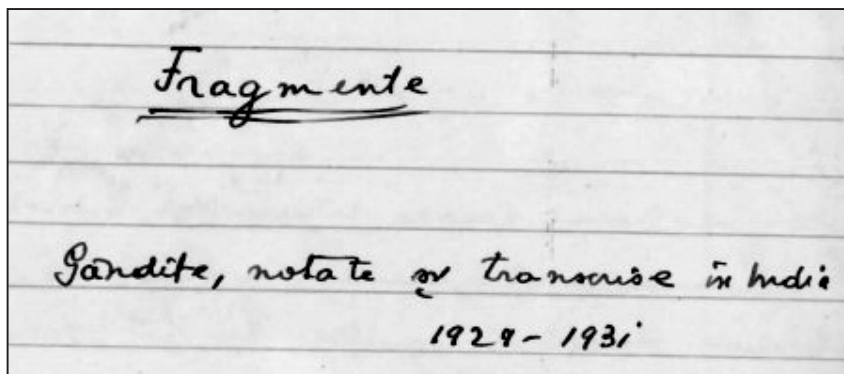
As the benevolent reader would shortly discover, these grand unpublished manuscripts are by no means

the single ones. There are other nonpareil manuscripts that we would endeavour to critically edit as soon as possible indeed⁸. The care, acumen, and munificence of the owner are simply unprecedented. Excepting it goes without saying those who sold and sell through auctions what once was Eliade’s estate, this is – even by a rough estimate – *the* largest private collection of Eliade’s early manuscripts worldwide. The Institute for the History of Religions is thus put in a grand debt toward the private collector and – due to such noble generosity: an *acintya*-type *mahādāna* – honoured and happy indeed to fulfil its scholarly mission in uniquely perfect circumstances.

I. Notebooks I & II (Calcutta, 1929-1931). Critical edition

Norme de îngrijire. Textul celor două caiete a fost stabilit folosind normele uzuale ale editării științifice. Au fost păstrate desinențele „ă”, „ei” și „ii” ale substantivelor feminine la nominativ și genitiv-dativ („*imagină*”, „*lumei*”, „*aritmeticei*”, „*gramaticiei*”, „*cunoștinții*”, „*experienții*”, „*voinții*” etc.), pronumele relativ „*cari*”, precum și formele lexicale atestând o pronunție învechită sau cele intermediare ale cuvintelor împrumutate din alte limbi („*noui*”, „*liturgie*”, „*massă*”, „*rassă*”, „*iriconoscibilitate*” etc.). Grafiile epocii care nu reflectau o realitate fonetică distinctă a cuvintelor au fost actualizate: „*ași*” a devenit, astfel, „*aș*”, „*acelaș*”, „*totuși*” – „*același*”, „*totuși*”, „*s*” intervocalic sau antepus consoanelor sonore și sonantelor a fost înlocuit de „*z*” („*răsvrătesc*” – „*răzvrătesc*”, „*desvoltarea*” – „*dezvoltarea*”) etc. Au fost eliminate tacit accentele care marcau formele de imperfect și de infinitiv ale verbelor, precum și „*u*” final, fără valoare fonetică. Cuvintele în sanscrită au fost corectate, formele inițiale fiind menționate în aparatul critic. În privința punctuației, am adoptat principiul minimei intervenții, eliminând virgulele dintre subiect și predicat, dintre propoziții principale și subordonate subiective, precum și pe cele antepuse acronimului „*etc.*”. A fost, de asemenea, adăugată virgula acolo unde autorul introdusese deja una, pentru a încadra apozitii sau propoziții subordonate. Deseori, în graba sa, Mircea Eliade a folosit inconsecvent semnele diacritice specifice limbii române. Acestea au fost adăugate tacit. Dezacordurile și alte greșeli ale autorului, provocate de rapiditatea cu care își redacta însemnările, nu au fost corectate.

I. FRAGMENTE
GÂNDITE, NOTATE ȘI TRANSCRISE ÎN INDIA
1929-1931

Notebook 1, f. 1^r, r. 1-3. © Colecție particulară.

[f. 1^r]⁹

Fragmente
Gândite, notate și transcrise în India
1929-1931

[f. 2^r]¹⁰ se poate dispensa de credința în progresul omenirii.

(2.) Pentru *Itinerariu ontic*

E instructiv de cercetat sensul românesc al termenului „om” și „omenie”. Nu e sensul umanist, nici cel creștin. Îi lipsește valoarea cosmică, cu atât mai mult cea religioasă. E omul masselor. Absolut peiorativ: „păcatele omului” (dar nu cele teologice, ci instituționale), „își face nevoile ca omul”; „mai calcă alături ca omul” etc. E o solidaritate cu esențele animale, balcanice, rurale ale omenirii¹¹. În acest sens e uzat de Iorga.

[3.]

Pentru Ps.(eudo)-Indika¹²

Sculpturile zeilor indieni repugnă europenilor, iar cei mai îngăduitori spun că nu sunt [f. 3^r] estetici. Adevărul e acesta: zeii indieni nu trăiesc în această lume, nu participă la¹³ Creație (*prakṛti*¹⁴) – ca cei mediteraneeni¹⁵ și cei¹⁶ creștini. Ei sunt în ei înșiși; transcend formele reprezentăției umane (naturale, antropomorfe). Forma lor e simbolică, sau mai precis forma e subsumată simbolului. De aceea par grotești, cruzi¹⁷, degustători. Ei conțin într-un grad maxim „iraționalul” de care vorbește R. Otto.

Religie⁸

[4.]

Despre „nevăzutul Dumnezeu”. Iisus¹⁰ a spus: nimeni nu l-a văzut. – Nu e vorba despre invizibilitatea lui, ci de *iriconoscibilitate*²⁰. Dumnezeu e astfel încât nu poate fi *recunoscut* nicăieri; pentru că El a spus: „Sunt Cel care sunt”. Acesta e sensul metafizic. În ceea ce privește

(5) sensul istoric²¹, el e D(umne)zeul lui Israel. –²²

[f. 4^r]²³

[6]

Pentru Pseudo-Indika²⁴

Numai în India, unde sunt atât de multe, de intolerabile și definitive legături (familia, strămoșii, căsătoria) – se putea dezvolta spiritul și setea violentă de *liberare* (mukti). Numai aici, unde societatea și comunitatea [f. 5^r]²⁵ sunt suverane – se putea aprecia solitudinea. Pentru că senzualitatea e luxuriantă, de aceea asceza e violentă și inumană. De altfel, numai în India, unde căsătoria copiilor e obligatorie – e obligatoriu²⁶ ascetismul în ultima etapă a vieții (vānaprasthāna, sannyāsi)²⁷.

[7]

Pentru Pseudo-Indika²⁸

E fals să se spună (cum mi s-a spus chiar de către oameni inteligenți) că instituția căsătoriei e, în Occident²⁹, e opera principală a Creștinismului. Nu. Căsătoria e opera principală a romanității, pentru că e un contract. E adevărat că Biserica creștină dă o valoare religioasă, transcendentală³⁰ – acestui contract – dar ea e secundară. Caracteristicile creștinismului sunt: trăirea în duhul sfânt, participarea la făptura carismatică a Bisericii și „creștinizarea” (Christos în carne). Căsătoria [f. 6^r] joacă un rol mult mai însemnat în hinduism. În hinduism, căsătoria e un contract prin care participanții se integrează în seria nevăzută a strămoșilor. (Compară religia romană.) În hinduism, căsătoria e indispensabilă³¹ împlinirii funcțiilor religioase, pentru că orice sacrificiu (contact suprafiresc cu zeii și strămoșii) trebuie realizat de soț ajutat de soție. Mai mult, ~~actul~~ căsătoria e, pentru femei, un substitut al³² inițierii religioase e înlocuit, pentru femei, prin căsătorie. Numai un bărbat poate (și trebuie) < să fie > inițiat (îndată după pubertate). Inițierea femeii e ~~chiar~~ însuși³³ actul căsătoriei. Nu mă

interesează *originile* acestor instituții. Fapt e că mariajul e consonant și obligatoriu funcțiunii religioase. Ceea ce nu se întâmplă în creștinism. Creștinismul a justificat căsătoria, printr-o referință la Absolut (prezența Domnului în actul unirii). Atâta tot³⁴.

[f. 7^r]³⁵ [10]
Religie³⁶

Religiile, dacă ar fi mai multe, ar fi *aceleași*; dar pentru că e *una*, sunt diferite. Și unitatea „religiilor” se va vădi definitiv când fiecare om își va avea modul său propriu de apropiere către Dumnezeu; când Supremul se va dezvălui direct fiecăruia³⁷, fără precedența tradiției sau a experienței colective. Numai atunci va fi o reală participare colectivă în Suprem. Când fiecare își va avea modul propriu de apropiere, ritualul și dogma proprie a experienței sale religioase – atunci unitatea religiei va fi evidentă. –

[f. 8^r] {...} opusă obiectivismului, care se socotește *mai* real și consistent³⁸.

11.³⁹

Subiectivismul nu e întotdeauna semnul unei superficialități sau inconsistențe spirituale. Ea Subiectivismul dovedește primatul *esențelor calitative*, adică reînțoarcere la realitate, la fapte – *dezbrându-se* și o descătușare⁴⁰ de ideile și valorile împrumutate. E o viziune directă a lumii și vieții, pentru că e calitativă, nemijlocită prin măsurători. (Astfel e fizica indiană.) subiectivismul e numai dovada unei noi ierarhii spirituale. Nu e necesar eretice implică necesar erezia⁴¹ și individualismul⁴². Dimpotrivă, integrează omul în cosmos. Aceasta o dovedește tradițiile orientale (d.<e>p.<ildă>⁴³ Upanishadele etc.), pur subiective, și totuși clasice, organice, universale. În ele, omul își capătă o valoare specifică într-un sistem de valori cosmice și spirituale. Se pare că numai subiectivismul apusean de la Renaștere încoace cade în păcatul extrem al egocentrismului. Oare nu s-ar putea descifra rădăcinile acestei erezii moderne?⁴⁴

[f. 9^r] 12.

Schema ierarhiilor orientale:

Trupul: desfătare statică, păstrarea desfătării.

Mintea: schimb încontinuu, elasticitate și proteism; ia forma tuturor, încearcă posesiunea, asimilarea tuturor, dar această posesiune e iluzorie pentru că e formală, nu e obiectivă concretă și⁴⁵ reală. Încearcă ruperea individualității, a limitării. Vis. Artă. Autoiluzie.

Spirit: sat + cit + ānanda⁴⁶; esse + conștiință + beatitudine. E în el însuși. Satisfacție, nu sensuală, nu mentală – ci de a fi, global, de a nu avea relații externe, de a fi absolut, fără relativitatea cunoașterii [orice cunoaștere e o relație incomprehensibilă]⁴⁷. Spiritul se realizează, adică se află pe sine în sine; autorevelație. E

ignorat în Occident; poate singura excepție e metafizica creștină. E leit-motivul și fundamentul metafizicilor orientale.

[f. 10^r]⁴⁸ 14.

Misterul nu e ignorare, non-cunoștință – ci „revelația neînțelegerii”, adică nemijlocita întâmpinare a *realului*. Să mă explic: [f. 11^r] toți știm ce e moartea și că niciunul nu vom scăpa. Totuși, în fața morții, imediate, reale, ireversibile, a unuia care ne e drag – „cunoștința” se transformă în neînțelegere, în mister. Ignoranța e o stare difuză, e o relație variabilă, capabilă să se atenueze sau să se curme. Misterul e un fapt real, consistent, inasimilabil, transcendent⁴⁹. În cartea mea *Isabel și apele Diavolului* e o întrebare a doctorului, care stăruie în ultimul capitol și obsedează epilogul⁵⁰. „De ce l-a iubit ea [Isabel]⁵¹ pe Algie?” – se referă la un asemenea mister întâmpinat direct. Evident, lucrul e simplu și obsesia explicabilă, cu sau fără psihanaliză. Dar revelația lui *existențială*⁵² (de unde până atunci era virtuală, gnoseologică, noțiune⁵³) e de neînțeles. E un mister – nu în formularea ei lingvistică, rațională, [f. 12^r] ci în sâmburele ireductibil care a provocat-o.

Același lucru și cu dragostea în general – care, de altfel, nu e niciodată un început („incipit vita nova”), ci un sfârșit. E sfârșitul umanului. Dar nu e începutul divinului decât la nebuni (în sensul lui Don Quijote sau Dante) și la mistici.

15. [Pentru *Asceză*]

Puritatea nu se poate comunica, nu se poate recunoaște. Totul poate lua forma purității. Oricine, vicios în trecut, poate mima puritatea pur formală. Nu există posibilitate de control, puțința⁵⁴ de a *atinge* direct, suflet la suflet, puritatea. Scenele dintre două suflete se creează prin sugestii, prin vorbe, prin atmosferă (milieu). Forma satisface. Organică necesitate a conștiinții: exprimarea în forme flatante și autoflatante. Provizorie [f. 13^r] iluzie. Creație.

Puritatea e inutilă. Singurul ei rost: posibilitatea comunicației nemijlocite, recunoașterea obștească, așa cum se recunoaște un obiect evident. Dar nu e așa, pentru că e intransmisibilă. Și nici nebunie nu e, pentru că în renunțarea care o determină se poate strecura slăbiciune, incapacitate, insuficiență vitală, lipsă de imaginație etc. (Renunțare fără luptă? Lupta adevărată, virtutea, e numai cu și prin păcat.)⁵⁵

Există, totuși, o prețuire a purității. În ceasurile confesiunii, între suflete cari se iubesc, cei impuri (care mimează puritatea⁵⁶) sunt oricând în primejdie de a se descoperi, printr-o nebunie, printr-un urlet al sufletului. Asemenea confesiuni ale păcatelor sunt încercări de depășire a individualității. De la bine la rău, saltul e calitativ, e [f. 14^r] revelație – și înseamnă depășire individuală. Confesiunea: participare la sacralitate.

Aceasta e singura calitate a purității. Dar numai când

persoana căreia se face confesiunea e dedesubtul unei înțelegeri mistic-teologice și aprecieri a confesiunii.

[16. Soliloquii. Prefață]⁵⁷

Viața e contradicție. Orice existență se conformează unor legi și, în același timp, infirmă alte legi. Planta se răzvrătește supune⁵⁸ gravității prin rădăcini, și se răzvrătește gravității prin tulpină. De altfel, singura deosebire între un geniu (erou, sfânt etc.) și un bicisnic e cota legilor infirmate, legi naturale sau sociale. E una din prejudecățile supărătoare ale rasei albe că deosebirea dintre geniu și om e calitativă. Dimpotrivă, e numai o cifră; un număr ordinal sau cardinal⁵⁹.

[f. 15]⁶⁰

18

O experiență fecundă, cu rezultate tehnice permanente, a plastice moderne a fost descifrarea și înregistrarea rezistenței materialelor. În această privință Zadkin<e> și Dobson îmi spun mult⁶¹. Principiul acesta trebuie aplicat și în tehnica desăvârșirii mentale și spirituale. De aceea asceza nudă, extremă, dă atât de puține rezultate; ea ignoră [f. 16]⁶² acea cotă a rezistenței materialului. Uită că instrumentele cu cari lucrează au o anumită inerție de care trebuie să se țină seama. Nu înțeleg prin aceasta reguli hig<i>enice, medicale etc. Ci o largire a ritmului vieții mentale, o operă pur spirituală, deoarece e un efort de integrare a materiei în ritmul personal, o elasticizare⁶³ treptată a ei, o transfigurare – dar nu o ignorare a ei.

O operă de artă realizată în piatră, deși se creează în afara legilor de echilibru și proporție a pietrei, ține totuși seama de inerția materialului. O operă spirituală – crearea personalității, rotunjirea ei perfectă, integrarea ei într-o veritabilă lege spirituală, transcendentă – trebuie să țină și să dea seama de materialul mental care o suportă⁶⁴. Altminteri, rămâne inorganică, gnostică⁶⁵, ascetică. Eșuează.

[f. 17]⁶⁶ Versul al doilea din Y.-S.⁶⁷ manualul lui Pat<añjali>⁶⁸ definește astfel țelul și sensul Yogei: *yogas cittavrttinirodha*⁶⁹. Nirodha nu înseamnă distrugere, nici dispariție, ci „barare”, izolare, neutralizare fixare. Astfel că definiția lui Pat<añjali> se poate traduce: Yoga e [activitatea prin care se obține] barajul [sau neutraliz fixarea] stărilor psihice”. O serie de lămuriri sunt indispensabile pentru a lămurii lumina pe de-a-ntregul sensul și implicațiile acestui pasagiu. Mai întâi, nu trebuie confundată expresia „stări psihice” sau experiența⁷⁰ cu „sufletul”. Acesta din urmă e un principiu autonom, neantrenat în nicio experiență mentală și pe care Yoga (il) caută să-l pșeșe „realizeze”; adică să-l pșeșe ea-expe conștient și global, iar nu numai să-l întrevadă sau să-l implice, cum se petrece cazul cu

oame<ii> ordin<ari>.

[f. 17]⁷¹ Diferența aceasta calitativă între mental (citta)⁷² și spiritual⁷³, pe care Y.<oga>-S.<ūtra> o accentuează și o discută neîncetat, aparține e patentă mai tuturor filosofilor hinduiste (așadar cu excepția bud<dh>ismului, mater<ialismului> etc.<.>) și se remarcă istoric în literatura post-vedică. E un punct capital în înțelegerea doctrinelor Indiene, și vom avea prilejul să revenim de mai multe ori în cursul acestei lucrări⁷⁴.

Prin fixarea stărilor sã mentale, cu altae cuvinte prin suprimarea experienței psihice, se urmărește suprimarea dinamicii mentale – e de asemenea un motiv general indian. Pentru că, orice în concepția Indiei post-vedice, orice experiență e dureroasă prin însăși natura ei pã dinamică și pasageră. Așadar, existența în toate înțelesurile și limitele ei e o vale a plângerii, pentru că exper.<iențele>⁷⁵ neplăcute întrec cu mult <pe> cele nepl.<ăcute>, iar rarele ceasuri de plăcere [f. 18]⁷⁶ sunt dureroase pentru că nu⁷⁶ sunt eterne, ci urmate de alte⁷⁷ stări mentale, iar încetarea unei plăceri e o durere; plăcerea, în India, e e așadar o⁷⁸ durere potențială. Caracterul⁷⁹ Ppasageruț inerent al⁸⁰ oricărei experiențe conduce la postularea unei existențe contrarii: eterne, absolute⁸¹ și statice. Fiind etern static, e firesc că e deasupra oricărei experiențe, care presupune limite și kinetism. Acest absolut, imposibil de atins prin experiență psiho-senzorială, e sufletul, purușă⁸² din Yoga-sūtra⁸³. El e patent în orice individ om⁸⁴, dar printr-un proces de ignoranță dar prezență⁸⁵ conștiința prezenței lui e întunecată. Yoga, prin izolarea bararea, fixarea și neutralizarea experiențelor mentale – afirmă posibilitatea de a atinge concret⁸⁶ (aceasta nu înseamnă sensorial, ci efectiv, imediat) autonomia și autoconștiința sufletului. Starea aceasta – deasupra oricărei ierarhii, fiind deasupra oricărei experiențe – se numește samādhi. Ea e țelul<.>⁸⁷

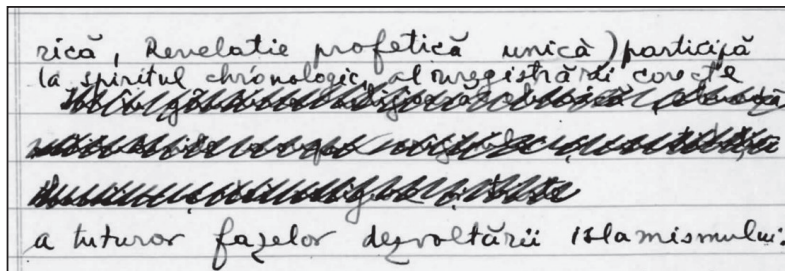
[f. 19]⁸⁸

23-

Spiritul cronologic, adică⁸⁹ instinctul de a socoti timpul răsfrânt în istorie – iar nu manifestat etern în Creație, uniform, aș spune static – e condiționat, îndeobște, de două principii:

- 1) Creație (cosmică, la Semeți și la Chinezzi; istorică lumească la Romani, „zidirea Romei”)
- 2) Revelație.

De aceea Indienii sunt complet lipsiți de spiritul cronologic; pentru că Creația lor e periodică, ritmică, infinită, nu istorică, nu eveniment unic și definitiv; iar Revelația e permanentă, începând prin Vede și și repetată prin Avatari; o neconținută osmoză între umanitate și divin.

Notebook 1, f. 19^r, r. 1-6. © Colecție particulară.

Iar Arabii – cari au împrumutat totul și n-au creat nimic, se bucură de mai multă atenție în istoria culturii, tocmai pentru că, fiind monoteiști (Creație isto[f. 20^r]-rică, Revelație profetică unică) participă la spiritul cronologic al înregistrării corecte⁹⁰

⁹¹Iar în gândirea religioasă ebraică abundă certitudinile asupra originilor și constituției Lumii și idei nesigure și triste⁹²

a tuturor fazelor dezvoltării islamismului.

Evident, orice încercare simplistă de a judeca o cultură sau un popor sunt e⁹³ caducă. De aceea liniile acestea n-au pretenție de universalitate. Totuși, ele sunt adevărate. Trebuie să ne învățăm a pricepe că sunt adevăruri parțiale, care explică anumite serii de lucruri, și nu explică altele. Sunt adevăruri valabile numai la pentru⁹⁴ anumite ordine. Singur adevărul metafizic e universal, de sine stătător. Dar greșeala culturii moderne e de a dilata un adevăr parțial până ce atinge proporții grotești, încercând de a explica prin el totul și toate (materialismul istoric, psiho-fiziologia vieții sufletești, psihanaliza, bergsonismul, relativismul).⁹⁵

[f. 21^r]⁹⁶ {...} soteriologie sigură, consistentă, efectivă. Orașenii sunt diletanți, semidocti, vulgarizatori ai tuturor cărților noi, maimuțe universitare – care se străduiesc în superficialitate și sunt incapabili de a adhera unui sistem etic sau metafizic. (V. în această privință *Itinerariul critic*⁹⁷ al culturii românești⁹⁸).

25.

Theoria influenței e o teorie superstiție⁹⁹ solemnă, cu o etică precisă și un registru larg de nuanțe. Se vorbește despre influențe de la un autor la altul, de la gânditor la gânditor, sau influențe de școli, de curente. E o concepție materială, de o corporalitate opulentă, a sp experiențelor spirituale. Mi se pare că se întâlnește și aici acea feroce eroare a¹⁰⁰ „originalității” în sens de suprastatură individuală, o descoperire a Renașterii și [f. 22^r] a Reformei. Dar despre eroarea „originalității” am scris în altă parte. Ceea ce mă uimește în teoria influenței¹⁰¹ (pentru că, fiind un sistem cu o etică, poate fi numită astfel teorie¹⁰²), e faptul că oameni cu o inteligență sigură pot crede în posibilitatea de asimilare și copiere a ideilor și a intuițiilor; iar și că¹⁰³ această copiere a ideilor și a intuițiilor se realizează exterior. Lucrurile stau astfel: 1)

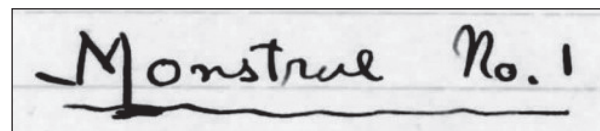
ori cel care împrumută e prost stupid¹⁰⁴, și atunci ceea ce a împrumutat e inutil; – 2) ori are o indiscutabilă gândire proprie, și aceasta nu poate fi „influențată”, ca un obiect fizic, ci numai descoperi în intuiția și gândirea altuia propriile sale gândiri sau intuiții orientări și îndoieli¹⁰⁵ exprimate mai coerent, perfect. Totul – și materialul indistinct, și valoarea dată lui de conștiință, – era deja acolo. „Influența”, în cel mai bun caz, n-a făcut decât să accelereze cristalizarea sau să ajute escaladarea [f. 23^r] anumitor dificultăți. În cele mai multe cazuri, însă, chiar acest ajutor e imaginar; aparține autosugestiei; căci conștiința care nu are încă puterea sau curajul de a lua o atitudine, se bucură că o găsește de-a gata în altul; e, într-un anumit sens, o abdicare <de> la responsabilitate, proces inconștient care dă seama de idolatria modernă a „autorităților”¹⁰⁶.

[f. 24^r]¹⁰⁷ Marile sisteme de gândire nu dispar prin critică sau prin discuții – ci cad odată cu creația altui sistem de gândire. Și primul era, însă, logic, coerent și demonstrabil. Oamenii vedeau perfect cu acel sistem. Dacă a întâmpinat critici, ele nu l-au putut zdruncina. Istoria științelor ne învață acest important fapt: că numai o nouă creație, o nouă metodă, poate avea rezultat – iar nu critica. Oamenii trebuie să vadă.

D.<e>p.<ildă> cât de coerentă era geome cosmografia sau celelalte teorii fizice din antichitate.

O reformă a metodologiei științei și culturii nu va fi posibilă prin critică, arătându-le ineficiențele și contradicțiile. Reforma va veni când li vom da o nouă metodă, prin care să poată vedea și înțelege mai mult și mai just¹⁰⁸.

II. MONSTRUL NO. 1

Notebook 2, f. 1^r, r. 1. © Colecție particulară.

[f. 1^r]¹⁰⁹ *Monstrul no. 1*

Note, gânduri, ipoteze de studiu, puncte de sprijin, scripuri originale sau regândiri ale surprizelor datorite de lecturi.

Nu au nimic subiectiv, ca *Ţurnalul*. Sunt nepublicabile, fără triare și rescriere. În același timp, nu conține observațiile tehnice sau filosofice asupra lucrărilor mele prezente. E o adunătură de care voi uza mai târziu.

Am început acest caiet în 2 iunie 1930, în Calcutta (Bhowanipore), într-o vreme când eram cumplit de ocupat și agitat.

Mircea Eliade

[f. 2^r] 2 iunie

Moartea e un schimb ireversibil.

Viața e contradicție. Orice existență se conformează unor legi și, în același timp, infirmă alte legi. Planta se supune gravitației prin rădăcini, și se răzvrătește gravitației prin tulpină¹¹⁰.

Cum scriu plantele. – Sub stimulate, cu aparate fine înregistratoare, plantele își scriu propriile experiențe în hieroglife cari se pot descifra (Bose). Dar noi putem ceti storiile lor și fără aceste stimulate de laborator. Cetim în frunze, în flori, în forme – stimuli la cari au răspuns spețele. Dar nu mai e aici¹¹¹ mecanicistul tropismelor biologiei europene. E viața plantelor, în palim<p>sest greu de citit, dar autentic. Peste scrisul original, inițial, s-au alăturat comentariile posteroare.

[f. 3^r] 5 iunie.

L. Boz, recenzentul meu din *Rampa*, socotește că satanismul *Isabelei* e bluffat, ratat. A greșit, privind prea mult titlul. În realitate, nu e vorba de diavol – ci de nedumerirea *menirii*. E o luptă continuă împotriva cercului de fier a<l> menirii.

– *Lumina ce se stinge* păstrează aceeași motivație.

Cetind Bardo Thödol¹¹² –

Importanța numărului 49 (7²), număr care se află în toate ritmurile naturale. Evoluția embrionului până la om; nu e posibilă o evoluție a „duhului”, condusă de același ritm? Deși apare superstițios, teozofic – faptul e vrednic de cercetat. Aștept materiale hermetice.

6 iunie

Jainismul e pragmatic. Cunoașterea e evitarea răului, asimilarea binelui. Validitatea e succesul. Deși nu e pragmatic în epistemologie, deoarece¹¹³ cunoașterea nu creează obiectele.

[f. 4^r] Cunoașterea (validă) justă e un mijloc magic, pentru că ajută omul să realizeze obiectele cunoscute. Iluzia e obstacol, pentru că nu conduce la realizarea validă a obiectelor. Confundarea unei scoici cu argintul, sau confuziile dintre vis și realitate – sunt iluzii. Cunoașterea justă nu poate fi decât tehnică, adică identificarea obiectului, stăpânirea lui formală, asimilarea lui – așadar un proces magic. – Găsesc magia nu numai în idealism

sau pragmatism, ci și în realism, care acceptă realitatea obiectivă a lumii exterioare și acceptă posibilitatea unei relații cognoscitive dintre ea și minte.

[f. 5^r] 9 iunie

Oamenii excepționali nu au nevoie de admirație, de devoție, de cult (pūjā¹¹⁴). Ce să facă cu ele? Întrucât îl ajută în izolarea lui, în macerația neputinții lui.

Un „om mare”, un creier de elită – are nevoie de dragoste, de împărtășania¹¹⁵ umană, simplă, mediocră, bestială, dar imediată, oferită nu pentru că e excepțional, ci pentru că e făptură; dragoste pentru carnea lui și pentru acea parte mediocră, comună, din el, sentimentalul.

Aș vrea să întâlnesc acea femeie care să mă iubească pentru umerii mei largi și pentru fața mea comună, urâtă; care să nu știe că sunt învățat, și¹¹⁶ să nu se simtă flatață de succesele mele literare. Pentru că și eu sunt un asemenea creier excepțional și sunt fericit pentru aceasta, dar de¹¹⁷ admirație m-am săturat¹¹⁸ (deși n-am cerut-o și n-am dorit-o niciodată).

[f. 6^r] 13 iunie

Relațiile cunoașterii cu obiectul și cu obiectivitatea. Ce e în senzație, sau în revelația obiectului? 1) senzația 2) revelația obiectivității obiectului 3) o relație ciudată între toți termenii care colaborează, care nu e relație de identitate, nici de clasa relațiilor ce conduc la regressum ad infinitum.

Revelația obiectivității¹¹⁹ obiectelor exterioare în senzație, printr-o altă funcțiune (categorie), iar nu printr-o relație.

24 iunie

Cunoașterea involvă în primul rând detașare de experiențe¹²⁰, contemplarea senzațiilor. De aceea sunt împotriva aspectului senzaționalist-vitalist al bergsonismului.

Elementul prim al cunoașterii: coerența. Acesta nu poate fi recunoscut decât într-un „sistem”, adică într-o tălcuire globală a experienței. Nimic nu e coerent prin el însuși, ci relaționat. Analiza relațiilor.

[f. 7^r] Din V.[*ācaspati*] *Miśra* la Vyāsa II. 15¹²¹:

It is not possible that expression (*santāna*¹²²) should exist as separate, from the thing expressed, and as an independent existence.

17 iunie – „Faptul” (de adaos)¹²³

Cu fapte se poate dovedi orice.¹²⁴ Se găsesc fapte pentru proba nemuririi spiritiste, ca și¹²⁵ pentru contrariu; fapte pentru a crede într-un sfânt obscur, în eficacitatea oricărei paste de dinți (am o voluminoasă colecție de reclame și documente pentru diverse produse farmaceutice, secte religioase eterodoxe, sfinți catolici etc.) sau în orice alt. În studiile mele ocultiste am găsit dăsași de fapte cari probează veridicitatea lor și am găsit dușini cari le infirmă. Nu pot

spune că unele sunt juste și altele false, că unele sunt recoltate cu spirit critic, iar celelalte în momentele arăionale ale spiritului meu. Adevărul e¹²⁶ că problema mă pasionează, dar rezultatele nu mă turbură, datorită structurii mele iremediabil contemplative. Dar anumite fapte, deși *fapte*, sunt infirmate de idei, de forme [f. 8^r] de gândire. Faptele nu dovedesc nimic, fiind sute de mii și participând la continuul vital-istoric pe care gândirea nu-l poate stăpâni. *Faptul* – e singurul care interesează, adică: realitatea perfect actualizată, printr-un privilegiu unic, realitatea global și esențial revelată printr-un joc de forțe al căror magnetism ne transcende – iar nu realitatea „faptelor”, cotidian și proteic consumată în același timp ce se revelează. Pentru că, repet, faptele sunt atât de greu de înțeles și câtă vreme lor atât de mare – încât orice atitudine fundată pe ele e, cel puțin, nestrategică. Toată activitatea noastră trebuie să se orienteze către căutarea și asimilarea – prin priză directă, înțelegere organică – faptului. De ce „faptul”? Pentru că totul alt e idee, fantezie sau fragment vital, obscur, caduc – și viața nu se poate funda pe simpla lor validitate. Înțeleg prin fapt contactul suprafiresc al intelectului [f. 9^r] cu realitatea așa cum e; contact care nu e o revelație, care transcende experiența pentru că creează – prin simpla lui actualizare – forme noi și noi¹²⁷ instrumente de asimilare a Realului. Contact care poate fi dragostea, sentimentul morții (îndurat prin pieirea cuiva drag), frica sau o experiență religioasă. Contact, de asemenea: înțelegerea aritmeticei, o emoție pleneră astronomică etc.

(V. discuția în fișe asupra acestui principiu aplicat la istoria culturii românești)

[f. 10^r] 20 iunie

Chiar ceremonia erotică tantrică, împerechere ritmică și liturgică, poate fi socotită *yoga*, pentru că e o unire (yukta) cu absolutul (v. Bhagavad-Gītā¹²⁸; aici absolutul nu e purușă¹²⁹ sau Kṛṣṇa¹³⁰, ci Śakti¹³¹), prin tehnici, prin activare detașată de fruct. There is no *engaging* în maithuna. E o realizare magică, o descărcare energetică, dar care nu infectează sufletul cu potențe karmice¹³².

Magia, Yoga; originile vedice; sensul liturgiei, interioare (meditația cu imagină), exterioare (pūjā¹³³), etc. V. Blondel, cunoașterea prin acțiune. Și¹³⁴ cunoașterea prin dragoste (acțiune, asimilare, act, posedare). Valoarea cognoscitivă a ritmului, armonia individului cu ritmul cosmic comunică „esența” lucrurilor. Valoarea gnoseologică a dansului. Cum explic eurythmia: actualizarea corespondenței între conștiință și cosmos, legile fiind aceleași se comunică printr-un act receptiv de simpatie și identitate formală (cursivitatea, sfericitatea etc.) [f. 11^r] care prezidează echilibrul cosmic, se pot repeta perfect în trup (dansul), atingând priza sufletului, și se pot comunica nemijlocit. *Potirul Stului Graal* etc.

Ce am scris asupra *Meșterului* lui Adrian Maniu, când (la „Teatrul Național”, gala Conservatorului) Haig a recitat, întinzând superb mâna dreaptă: „var torn...

Ritul, liturghia războinicilor e lupta, după cum sacrificiul (sau contemplația) e liturghia casei brahmane (sau yoginilor). Datoria – prin care se obține liberarea; (datoria avându-și reazem în *Karma*, în datele individuale, iar nu într-o lege transcendentă) e împlinită de războinici în luptă (*Gītā*). Jocul drept vehicul soteriologic. Războiul fără fruct – joc, așadar, transcendând Karma. Jocul sport, dar nu recordman – ci liber, gratuit, self-sufficient¹³⁵.

[f. 11^v] Actualizarea, realizarea prin:

1. contemplație
2. sacrificii (rit, magie)
3. acțiune (Kṣatriya¹³⁶, mediteran¹³⁷)
4. plăcere (tantra)

[f. 12^r] 22 iunie

Din ce în ce găsesc că „ortodoxia” trebuie întemeiată pe principii spirituale eterne, imanente, iar nu pe revelație istorică, pe organizație mondenă și racială (Biserica), pe dogmă. Mă întreb, însă, cum ar putea fi ortodoxie fără dogmă istorică; poate, printr-o reformare, printr-o amplificare a conceputului de istorie. Înțelegând, adică, istoria nu limitată numai la Europa – și angajând și rezultatele experiențelor asiatică, de pildă. Mă întreb de ce nu poate un mistic indian participa la spirituala¹³⁸ carismatică a Bisericii. Pentru că s-a născut în hinduism. N-ar putea exista o ortodoxie universală, în care să existe ritual și liturghie de tot felul, însă eași ele să fie socotite drept căi de intrare în relație cu Divinitatea, iar nu specificități suficiente în sine? Aceasta ar fi „religia universală”? Aceasta din urmă e o utopie protestantă, o teozofie. Cred că e un singur lucru universal: religiozitatea.

[f. 13^r] Religiozitatea se află adesea în conflict cu religia. Ea e sentimentul fundamental și prim, același în toate experiențele religioase. Am găsit peste tot corespondențe și chiar identități liturgice. Divinitatea (îndeosebi cea feminină) sunt e numai „nomina” nu „numina”. Și iată-mă ajuns la iraționalul protestanților.

De continuat:

1. asimilarea iraționalului de dogmă și raționalizarea teologică (Platon, Śaṅkara¹³⁹, tomism etc.)¹⁴⁰
2. umanizarea divinului, în sensul că omul reprezintă experiența divină¹⁴¹ condiționată¹⁴² de evoluția istorică și dezvoltarea intelectuală (necunoscuta e aceeași; la primitivi, experiența e reprezentată prin alt sistem etc.)
3. în ce sens e revelație; imanența revelației?¹⁴³ Cunoașterea obiectelor, cea dintâi transcendentă; cunoașterea prin dragoste, transcendentă; în sfârșit, tot ce cunoaștem asupra noastră e prin revelație, nu prin observație, experiment.

[f. 14^r] 24 iunie

Transcriind capitolul „Ziua întâi” din romanul la care lucrez acum (*Lumina ce se stinge*) – observ că multe fapte își au un sens pe care nu l-am bănuț scriindu-le. De

pildă, Cesare se deșteaptă foarte animat și tânăr după visul confuz și turmentat de noapte. Visase că Emanuel s-a sinucis, că Haruni a spus despre el că „a pierdut partida”. Manuel fiind adversarul său metafizic – moartea lui îl liberează. Din lupta lor – luptă principală¹⁴⁴ care produce toată mohorârea și incertitudinea lui Cesare – victoria îl liberează, transcende.

Alt fapt: dimineața, Cesare se descoperă interesat de garderobă, alegând cravatele. Acestea erau atitudinile lui Haruni și Manuel. Îvingând, Cesare asimilează principiul supus, forța celui înfrânt.

Și sunt alte sensuri pe cari le-am descoperit recetind pasajii din manuscris, dar cari îmi scapă acum. Știu că nu le-am scris intenționat. Nu pun filosofie în povestirea mea. Dar ~~povestind~~ acționând, eroii mei obiectivează principiile cari îi animă. Eu sunt în general ignorant de asemenea principii. Cu cât le descopăr, cu atât îmi înțeleg cartea.

[f. 15^r] 25 <iunie>

O dovadă de obiectivitatea și organicitatea științelor: însăși faptul că există *științe*, iar nu *știință*, adică restricții globale de „envisagere” a faptelor.

Aceasta înseamnă că există în obiecte (înțelegând unitățile, statice sau dinamice – vitale – cari constituiesc cosmosul)¹⁴⁵ grupări de revelații organice, independente de colaborarea categoriilor minții, libere de contribuția subiectului care le cercetează. Grupe de relații necesare, în cari „obiectele” stau față în relație de implicație. Nașterea și organizarea științelor e prima probă de obiectivitatea, realitatea și organizarea structurală a lumii. Cercetarea științifică trebuie să adâncească mai ales acele scheme de gândire cari, aplicate în experiență și observație, surprind și înglobează mai coerent o multiplicitate de asemenea¹⁴⁶ relații. Nu aparține științei rolul de a justifica filosoficește cauza și universalitatea acestor relații organice între fapte – ci numai de a le raporta. [f. 15^v] Observații în plus; de refăcut valabilitatea argumentului

[f. 16^r] Ce e arta, dacă nu transcenderea obiectului? E proiectarea lui în altă dimensiune – creaturalul, magica realizare, liberarea. E o dimensiune greu de specificat, a cărei intuiție nu involvă numai arta plastică¹⁴⁷, ci dansul, muzica. De comparat cu religia. Vezi notele precedente (1928-29) asupra¹⁴⁸ *Rădăcinilor magice*¹⁴⁹.

Ceea ce caracterizează omul, îl definește față de animale și față de D<umne>zeu (dacă presupunem că există) – e instinctul său de transcendere, setea de a se libera de sine, de a trece în altul, de a rupe fierul individualității. De aici originile sociale ale artei. De aici visul, supapă a setei de transcendere¹⁵⁰.

[f. 17^r] 10 iulie

Necesitatea victimei în sacrificiu: pentru că forțele

ce sunt invocate (și se cer actualizate) au nevoie de carne și sânge ca să se realizeze; iar propriul trup al sacrificatorului e primejdios să fie antrenat în rit.

Krur, p. 246.

Comentarii personale copioase în note.

[f. 18^r] 29 iulie¹⁵¹

Ortodoxia, de orice fel, are o poziție fermă când e pusă într-o adunare de religii streine. Ea nu spune „respect credința tuturor” pentru că orice altă „credință” e pentru ortodoxie „necredință”. Aceasta e marele său merit: ireductibilitatea¹⁵² la polimorfie religioasă, intoleranță, revelația. Aceste caractere păstrează nealterat tezaurul de sacralitate – desigur irațional, fiind revelat și transmis carismatic – care, altminteri, prin „teozofii” și reforme se debilitază, se atomizează, se rânzește¹⁵³.

[f. 19^r] ¹⁵⁴ Numai nebunii și sfinții nu se contrazic. Cei din urmă participă la Absolutul revelat prin Grație, prin dragoste. Cei dintâi sunt monoideici, adică strict logici, constructiv-liniar-evolvând.

Non-contradicția e acceptabilă numai într-un singur fel de nebunie: dragostea, dragostea nu admite schimb, adică contradicție, pentru că ea e o relație absolută și sui generis (self-standing). E nebunie întrucât realizează identitatea calitativă a două cantități: $a = b$; relația aceasta poate neglija toate ansamblurile de numere. Rămâne și există ca atare, într-un spațiu special, ignorând existențele din alte spații. Revelându-se, există chiar după ce *psihologicește* (nu metafizic) dragostea dispăre (schimb, oboseala). Aceasta se datorește imperfecției dragostei umane (*incarnate*, nu *întrupate*). Dar faptul că dragostea trece nu e un motiv să ne îndoim de realitatea ei obiectivă, absolută. Am văzut [f. 19^v] ¹⁵⁵ o singură dată Himalaya, dar am motive să mă îndoiesc de existența ei acum. „Farmecul” unei simfonii; de ce să-l socotim „farmec” pentru că *trece*? Pasagerul marilor emoții e dovadă de ¹⁵⁶ limitările umane, nu de ¹⁵⁷ micimea lor ca emoții (revelații nemijlocite)¹⁵⁸.

[f. 20^r] Orice explicație globală și perfectă, excludând adică misterul, – ireductibilul, neprevăzutul¹⁵⁹ – e de e condamnată. Teoria evoluționistă, sufragiu universal, Freud, Ferrero în istoria romană –¹⁶⁰ care explică tot, înțelege tot, aplică mecanic și comod legea – sunt pasagere.

P.¹⁶¹ nataraj

Oamenii sunt indispuși, congestionați, viciați de mișcări; ele sunt aidoma, mecanice, striate. Oamenii nu știu a respira; de aceea ritmul e grotesc. Prin acordarea respirației cu un ritm prim, cosmic – greutatea, bolovâneala densă a trupurilor se atenuează. Dansul, cale de înțelegere metafizică. Dansul: sacrificiu, ofertă sau cerere, asimilare simptomatică. Dansul metalelor în China. Dansul religios: retrăirea zeului. Dansul mistic: transsubstanțializare: timpul ajunge instrument al ritmului¹⁶².

[f. 20^v] Statisticitatea fenomenelor naturale, ele⁶⁵ fiind periodice, ritmice. Ritmul e static; dansul static în tradiția indiană. Cosmosul, fiind armonic, etern, periodic – e static. Libertatea e o iluzie aparentă anumitor fenomene mentale. – Tendința de staticizare a mișcărilor prin ritm⁶⁴.

[f. 21^r] 11 august⁶⁵

În India teologia⁶⁶ e separată de Biserică. Propriuzis, nu există autoritate ecleziastică supremă, ci tradiția instituțională (caste, familii). Omul e liber să gândească orice, numai să împlinească riturile. Aceasta e datoria socială, legătura între generații, continuitatea tradiției. Teologia e metafizică, și oricine o poate modifica sau respinge. Nu există persecuție religioasă, nici împotriva liber-cugetătorilor. Există însă boicotul asupra acelor cari, deși discreditează sau ignoră ostil riturile, tradițiile sociale – acceptă totuși să trăiască în societate. Ei nu pot fi primiți de comunitate. Sunt respectați când renunță la viața socială, și se fac sannyasini. În acest chip, totul e îngăduit – dacă omul știe să-și aleagă și să-și susțină calea. Perfect justificat, chiar boicotul. De amintit „Apologia lui Socrate” când el refuză fuga, deși e conștient de crima Atenienilor, pentru simplul motiv că trăind atâta vreme sub legile Atenei se implică acceptarea globală a lor.

[f. 22^r] 12 august⁶⁷ (pentru scrisoarea răspuns lui Gh. Andrieșescu)

Misterul nu e ignorare, non-cunoștință – ci⁶⁸ „revelația neînțelegerii”, adică nemijlocita⁶⁹ întâmpinare a *realului*. Să mă explic: toți știm ce e moartea și că niciunul nu vom scăpa. Totuși, în fața morții, imediate, reale, ireversibile, a unuia care ne e drag – „cunoștința” se transformă în neînțelegere, în mister. Ignoranța e o stare difuză, e o relație variabilă, capabilă să se atenueze sau să se curme. Misterul e un fapt real, consistent, inasimilabil, transcendent⁷⁰.

În *Isabel și apele Diavolului* întrebarea „de ce l-a iubit ea pe Algîe?” se referă la un asemenea mister întâmpinat direct. Evident, lucrul e simplu, cu sau fără psihanaliză. Dar revelația lui *existențială* (de unde până atunci era virtuală, gnoseologică, noțiune) e de neînțeles.

Același lucru și cu dragostea în general – care, de altfel, nu e niciodată un început („incipit vita nova”), ci un sfârșit. E sfârșitul umanului. Dar nu e începutul divinului decât la nebuni sau la mistici.

[f. 23^r] 18 august

Sunt un mare dual. Un binom în neobosită schimbare. Orice gândesc și anticipez mental (hipoteza, working proof) apare în același timp cu contrariul său. Orice ipoteză își prezintă, prin simpla-i apariție, anti-ipoteza. Orice tâlc, orice comentariu pe care îl dau vietții sau cărților.

Nu știu niciodată ce-mi place, pentru că îmi place tot atât de mult contrariul. Les extrêmes me touchent.

Simultan și dramatic. Lucrul se știe de mult, dualismul goethean e de modă veche, demonismul și gidismul sunt fade – dar nu pot nega caracterul acesta în mine.

Când încerc să închipuiesc ideile *altcuiva*, față de un lucru sau față de mine, procedeul e identic. D.<e>p.<ildă>, de câte ori încerc să aflu mental ceea ce R. crede despre anumite acte ale mele,⁷¹ binomul se prezintă, și mă chinuie. Când sunt brutal, gândesc și argumentez că ea apreciază tocmai contrariul. Când sunt blând, ipoteza contrarie se cristalizează perfect în minte.

[f. 24^r] 24 august

Puritatea⁷² nu se poate comunica, nu se poate recunoaște. Totul e forma purității. Oricine, vicios în trecut, poate mima puritatea pur formală. Nu există posibilitatea de control, de a *atinge* direct, suflet la suflet, puritatea. Scenele dintre două suflete se creează prin sugestii, vorbe, mediu. Forma satisface. Organică necesitate a conștiinții: exprimarea în forme, flatante și autoflatante. Provizorie iluzie. Creație.

Puritatea e inutilă. Singurul ei rost: posibilitatea comunicației⁷³ nemijlocite, recunoașterea obștească cum se recunoaște un obiect evident. Dar nu e așa. Nici nebunie nu e, pentru că în renunțarea care o determină se poate strecura slăbiciune, incapacitate, insuficiență vitală, lipsă de imaginație etc. Renunțare fără luptă? Lupta adevărată e numai cu și prin păcat.

Există, totuși, o prețuire a purității. În ceasurile

[f. 24^v]⁷⁴ În gândirea orientală abundă certitudinile asupra originilor și constituției Lumii – și idei nesigure și triste și neconsolate⁷⁵ asupra sfârșitului.

[f. 25^r] de confesiune între suflete cari se iubesc, cei impuri (cari mimează) sunt oricând în primejdie de a se descoperi, printr-o nebunie, printr-un urlet al sufletului. Asemenea confesiuni ale păcatelor sunt încercări de depășire a individualității, a cercului de fier. De la rău la bine, saltul e calitativ, e revelație, – și înseamnă depășire individuală. Confesiunea: participare la sacralitate. Acesta este singura calitate a purității. Dar numai⁷⁶ când persoana căruia se face confesiunea e dedesubtul unei înțelegeri mistic-teologice și aprecieri a confesiunii⁷⁷.

[f. 26^r] Legea e pentru oameni: jocul e pentru demonul din om, pentru artist și pentru visător. Omul e condiționat de creație, e creat, e *jiva*⁷⁸. Dar śakti⁷⁹, potența creatoare și autorevelatoare din om – transcende creația. Creează. Ignoră legea, e dincolo de rău și de bine. Creația prin joc: dar opera creată (dacă se detașează de creator, ca operă de artă, etc.; nu în cazul când „opera” e însăși sufletul, cum se întâmplă cu magia, cu tantra etc.) îndată ce a luat formă, se supune legilor fizice și sociale. Diferența calitativă. Aportul voinții sau al jocului. Scopul: să se realizeze visul, unde domnește

absoluta libertate, ignorând realitatea prezentă și chiar categoriile esențiale ale existenței.

[f. 27^r] Participare într-un obiect extern,¹⁸⁰ sentiment, instinct fundamental. Cercul de fier. Nu poate fi rupt decât prin Har, Întrupare. Greșeala pannaturistă: pantheismul = comunitate cu formele – dar pe aceeași scară, umană. Participare socială. Dansul: participare ritmică cosmică, în Ritm. Orice efort de participare conduce la statică, contemplație. Ritmul, în el însuși, e static.

Drama: eforturile și eșuările de a transcende. Religiiile misterice.

Soluțiile moderne: participare prin înjosire, renunțare morală. Sau abstractism.

[f. 27^v] Eddington admite că raportul unui atom cu totalitatea unui organism îi poate modifica determinațiile.

Provocarea grației prin Taine (Sacramente); Semnul Divin

Arta?

Valoarea semnului?¹⁸¹ Când semnul își capătă valoare comunicativă?

- 1) artă
- 2) iturghie
- 3) magie? –

[f. 28^r] Probabil că ideea de „măsurătoare”, a obiectelor sau a ideilor, s-a născut din tehnica metrică. Dar aceasta s-a revelat intuitiv, direct, o formă a ritmului, o oglindire a ritmului cosmic. De aici¹⁸² invaliditatea logică a gramaticii analitice și a filologiei.

[f. 28^v] 1. Aspectul dramatic, tragic, al conștiinței celor mai buni dintre oameni.

2. Dansul. – Teoria participării înțeleasă¹⁸³ ca ritm.

[f. 29^r] Remarcabilă discuția lui Whitehead (*Process and Reality*, 294 ff.) asupra descoperirii lui Locke în ceea ce privește cele două specii de tranzitorietate: 1) concrescența (procesul faptului individual, ce se realizează manifestându-se în forme ce se anulează sau se asimilează în serie); 2) tranzitorietatea propriu-zisă (pieirea faptului când procesul se termină; moarte – în timp ce în celalt caz era numai memorie). Observațiile în paranteze îmi aparțin. Pentru că și eu definisem experiența prin memorie sau transcendere (moarte). Evident, există – sau poate fi justificată prin experiența noastră directă – o altă transcendere, care, deși e *viață*, nu e¹⁸⁴ concrescentă și nu păstrează memorie. Dragostea sau contemplația metafizică și, desigur, a fortiori, experiența religioasă¹⁸⁵.

[f. 30^r] S-ar putea spune că sentimentul „creatural” încercat în emoția estetică, în fața unei opere de artă

– (artă, adică proiectare, magie), în fața unuia care a izbutit să se *dea*, *altuia*, – e sentimentul de satisfacție globală și minunare pentru că a rupt cercul metalic al individualității, al izolării¹⁸⁶.

[f. 31^r] Când o virtute sau un adevăr se pierde, nu sunt înlocuite întotdeauna cu un vițiu sau o falsitate (logică, metafizică, istorică) – ci cu o virtute *funcțional* greșită, cu un adevăr *funcțional*¹⁸⁷ greșit. Orice iluzie își are obârșia și justificarea într-un adevăr rău înțeles. Orice vițiu e produs de o *răsturnare* alterare de în a perspectivei virtuții. Dar cu *funcționarea* iluzorie a adevărului, virtuții, etc. – e mai greu de observat falsitatea și mai greu de găsit originile. De pildă, virtutea seriozității în judecata unui fapt – în timpurile moderne e funcțional deplasată. Suntem serioși acolo unde ar trebui să fim sceptici sau pasageri. Suntem serioși asupra unor probleme iluzorii: crizele politice, decadența Occidentului, censul populației, ultimele cărți franceze, filosofia contemporană etc. – Suntem neserioși asupra unor probleme esențiale: fericirea¹⁸⁸, virtutea [f. 32^r] speranței, amuzamentele, cinematograful etc. Cinematograful cultivă cea mai onorabilă facultate a omului: fantezia, activitatea fantastică, aventura, paradoxala rupere de cotidian și trăirea într-o lume feerică. Filmele ar trebui discutate, comentate, promovate, perfecționate. Nu trebuie să le criticăm esteticește sau „spiritualicește”, ci să le amplificăm substanța fantastică. Ele sunt romanța și cavalerismul epocii moderne. Ele satisfac setea de fantastic, de creație a unei lumi ideale donquichotești – fără morală și fără eroism, poate, dar nu mai puțin fecundă în sugestii, în excitarea imaginației.

Ar trebui să fim mai serioși asupra altor virtuți: caritatea, de pildă. Nu trebuie să cerem înlăturarea cerșetorilor.¹⁸⁹ Ei sunt judecătorii creștinismului cotidian¹⁹⁰.

[f. 33^r] Pseudo-Indika¹⁹¹

*Svaraj*¹⁹² e o idee vedantină, atât timp cât implică independența prin mijloace proprii, nu „good-government”, ~~but~~ ci „self-government”. Pentru că, pentru un indian, liberarea, independența, *svaraj* (în metafizică și morală, *mukti*) nu poate fi dăruită, nici de cel apropiat, nici de un strein. Ea e o chestiune personală, condiționată de ecuația karmică a individului sau a rasei¹⁹³. Ea trebuie câștigată prin mijloace proprii. Mă îndoiesc dacă Mahatma e conștient de indianitatea campaniei lui; el e mai degrabă interesat de aspectul său universal, uman, creștin. Dar Aurobindo Gosh, care e unul din puținele creiere ale Indiei moderne care a îndrăznit să asimileze și să perfecționeze înțelepciunea sanscrită – înclină către acest sens indian, vedantin, al cuvântului *svaraj*.

[f. 34^r]¹⁹⁴ Valoarea ortodoxiei: submitere, asceză. Toate religiile coerente au valoarea lor permanentă

în experiența revelației (Christos și mântuirea prin imitatio; Mohamed și mântuirea prin submitere; India și soteriologia gnostică revelată în identitatea ātman¹⁹⁵-brahman, etc.) și repetarea ei prin asceză (monahism, etc; zikr; yoga). Dogmele sunt părțile lor caduce, deoarece sunt limitate și condiționate de nu de experiența Divin orientat către Om, ci de reacțiunea (idiosincrazia) omului asupra acestei experiențe. O dogmă valorează atât timp cât e prim-motor al unei ceremonii rituale; altminteri, teologia se transformă în mitologie, iar ceea ce era rit ajunge ritualism¹⁹⁶. De altfel, dogmele evoluționează și, primate istoric, sunt tranziente. Dar valoarea lor rituală e permanentă, întrucât¹⁹⁷ poate fi experimentată, așadar reprodusă și vivificată la infinit. Dogma ca atare, adică un adevăr ce încearcă să fie absolut, deși nu e decât traducerea unei experiențe – depinde de psihologia și mediul social al legislatorului. E o funcțiune a posibilităților lui de traducere extravertă a unor experiențe introverte¹⁹⁸.

[f. 34^v] Iisus ar fi putut fi singurul îndreptățit să dea dogme absolute¹⁹⁹, dar el nu a dat, ci a lăsat pe fiecare să-și găsească dogmele proprii. Constructorii ortodoxiei sunt oameni remarcabili, dar nu pot câștiga absolutul dogmelor, căci el e dat numai de istorie, de un proces tranzitoriu. De aceea, singura valoare reală și eternă a unei dogme e posibilitatea sa ceremonială, rituală, ascetică²⁰⁰.

[f. 35^r] Religiiile pot fi clasificate sub două puncte de vedere: idealul lor – și realizările lor. Ceea ce propun și presupun; ori ceea ce e asimilabil de către credincioși, permează viața lor familiară și civilă, ajută fructificarea lor intimă. –

Compară de pildă „idealul” vieții religioase babiloniene cu „idealul” buddhist²⁰¹.

[f. 36^r] Pseudo-Indika²⁰².

Desfășurarea și maturizarea sistemelor filosofice indiene se aseamănă istoriei științei (sau științelor) europene, iar nu a istoriei filosofiei europene²⁰³. Filosofii indieni²⁰⁴ lucrează pe probleme date și completează, perfecționează, apără sistemul așa cum e expus de maestrul său. În Europa, dimpotrivă, deși influențele nu sunt absente, fiecare își creează sistemul său. Se cunosc cauzele acestui „personalism” ce caracterizează filosofia europeană. Dar e vrednic de remarcat caracterul tehnic, științific al „filosofiei” indiene. De fapt, mă întreb dacă termenul de „filosofie” poate fi aplicat în Orient. Pentru că „daršana” înseamnă cu totul altceva. Se poate vorbi de o „metafizică”, dar în sensul platonician, aristotelic al cuvântului. –²⁰⁵

[f. 37^r] Ca să înțeleg „armonia”:

E Există o structurală corespondență între constituția și sufletul universului, pe deoparte, viața și sufletului omului, de cealaltă parte. Armonia sferelor e²⁰⁶ tipul

perfectiunii eterne, căci totul e ritmic și neschimbător. De aceea gnosticii și nenumărate alte școli judecă și valorifică ascensiunea virtuților sufletești în termeni²⁰⁷ de ierarhie siderală. În gnoză: a dansa cu sferile înseamnă a asimila virtuțile cerești, a se îndumnezei prin sorbirea ritmului. Sufletul „în exil” e sufletul nearmonic, rătăcit, lăsat forțelor anarhice, inumane. „Păcatul” înseamnă în grecește „a greși ținta” (un arcaș care nu izbutește să lovească inima țintei), adică nearmonie cu ritmul fireesc, cosmic, uman – virtutea. A fi virtuos înseamnă a fi „natural”, uman²⁰⁸, subsumat „tipului”, iar nu o varietate egocentrică. Virtutea e corolarul înțelepciunii; a înțelege o ierarhie de valori înseamnă a o asimila.

[f. 38^r] În tradiția indiană *avidyā*²⁰⁹, „ignoranța metafizică” (ceea ce se referă la principii și la realitatea ultimă) înseamnă „sucit”, adică ne-real, alter-at, ne-natural. Iar întoarcerea la natură e restaurarea armoniei, adaptarea la structura firească a lumii-versus-suflet.

„Împăcarea” sufletului păcătos prin ritual (prin scheme ritmice), prin dans, muzică, orice experiență care poate provoca asimilarea ritmului fireesc, armonic²¹⁰.

[f. 39^r] Compară filologia cu muzica. Limba e un organism, ca și o creație muzicală. Nota *do*, în sine, izolată, e fără înțeles. Îmi sugerează o „rădăcină” emoțională, îmi spune că se poate armoniza cu *mi*, *sol*, etc. – dar atât. Legată și topită într-o serie de note, creează o melodie, un organism. Dacă studiez raportul notei *do* cu fiecare altă notă din simfonie, dacă privesc acest raport *static* și-l repet de-a lungul melodiilor, nu ajung la niciun rezultat; în niciun caz nu ajung la o *emoție*, nici la *înțelegerea* bucății.

Același lucru se petrece și cu critica filologică a textelor²¹¹. A izola un cuvânt, a-i căuta rădăcina și a-i schingiui înțelesul – poate fi științificește, orice, dar nu mi dă niciun rezultat. Limba, îndeosebi limbile orientale, sunt plastice, dinamice și imposibil de fixat. Critica orientalistă izolează membrii, îi supune unei anatomii severe – dar, tocmai prin această dezmembrare, ucide limba.

[f. 40^r] Cred că am ajuns la o singură concluzie efectivă: că la orice problemă există o pluralitate de soluții juste. Încercarea de a rezolva și fixa totul printr-o singură soluție conduce la dogmatism, la conflicte refulate, la sterilitate finală. Există un relativism care, aplicat vieții și spiritului, dăruiește singurul criteriu absolut.

Se spune că certitudinea unui adevăr implică existența eroarei. În cele mai multe – și mai vulgare – cazuri, da. Pentru mine, însă, existența unui adevăr implică existența, tot atât de certă, a unei pluralități de adevăruri. Și, ca să lămuresc mai mult, adaog: înțeleg prin adevăr orice realitate consistentă și self-standing. De pildă o statuie: e în același timp, simultan și consistent (deși

nu simultan în conștiința celui care o privește, pentru că ~~nicio~~ pluralitate nu poate fi²¹² simultană în conștiință) un bloc de marmură și o operă de artă. E [f. 41^r] absurd să spun că una e *mai* reală decât alta²¹³ – sau singura reală. Într-o emoție estetică, e una reală; într-o măsurătoare a greutateii, e cealaltă. Dacă statuia e veche <de> două mii de ani, are o valoare istorică, etnografică, și așa mai departe. Adevărurile acestea nu se exclud; sunt independente – paralele sau nu, nu mă interesează – și consistente în planul lor (estetic, fizic, istoric etc.). Să nu mi se spună că acestea sunt „puncte de vedere”. Evident că sunt, dar în același timp ele *coprind global*²¹⁴ realitatea obiectului. Același obiect, *integral*, e adevărat din mai multe „puncte de vedere”. Acestea sunt instrumente; dar ceea ce se atinge prin ele e realitate și, de aceea, o numesc adevăr. Exemplul acesta poate fi sofisticat, dar nu mă turbură. Evident, filosoficește vorbind, realitatea e una, și diversitatea sub care se măsoară e aparentă. Dar însuși *adevărul* acesta, *filosofic*, nu e decât *unul* din

[f. 42^r] adevărurile cari se pot descoperi asupra exemplului ales de mine.

Ceea ce eu numesc pluralitatea adevărurilor, altcineva poate numi „inconsistență”. Admit, dar ~~adaog~~ că²¹⁵ omul e inconsistent, conștiința e inconsistentă, natura, realitatea însăși e inconsistentă. Pentru că e plurală, e polivalentă și ni e *dată* ca atare. Nu fac aici filosofie, și nu vreau să scriu un tratat asupra „datului”. Ceea ce vreau să spun e numai aceasta: că e absurd, ineficace, inutil și nesănos să reconstruiești realitatea *numai* printr-un singur punct de vedere, fie el teologic, kantian, materialist sau mistic. Adevărul care e *coprins*, e iminent în acest punct de vedere (teologic, critic etc.), ajunge ineficace îndată ce capătă supremație. Vreau să spun că, general vorbind, politeismul e tot atât de adevărat ca și monoteismul. Între ele, între aceste două adevăruri, poate [f. 43^r] exista, desigur, un alt adevăr; d.<e> p.<ildă>că monoteismul e mai coerent, perfect și plauzibil decât politeismul. Dar, cum am mai spus, adevărul acesta dovedește ~~nu~~ ~~ea~~ numai că celelalte sunt și ele adevăruri. A spune că obiectul x e o sculptură genială nu implică „eroarea” că e o piatră, ci confirmă adevărul că e o piatră.

Trebuie să ne învățăm a gândi un univers discontinuu, inconsistent și adesea contradictoriu. Cel puțin așa ne îndeamnă anumiți fizicieni. Mai înainte de toate, însă, trebuie să ne învățăm a *accepta* inconsistența și varietatea omului, a nu-l uniformiza aprioric, a nu-l reduce la entități abstracte; și socotesc că „unitatea”, „consistența” sunt abstracțiuni, pentru că orice existență se contrazice pe sine (se contrazice admitându-se *una*, deși aparține *totului*) și²¹⁶ *nu* e unitară.

[f. 44^r] A admite, adică a cugeta aceste puncte de vedere, stabilește cel puțin o bază nouă de filosofare, mai largă și mai eficace. Din punctul de vedere absolut, unitar – niciun sistem de filosofie, nicio știință, nicio

religie nu rezistă criticei; fiecare are un ~~centru~~ punct contradictoriu, necritic, vag; fiecare poate fi răsturnată. Și ajungem astfel la sofisme. Sau, dacă ne încăpățânăm pe o singură poziție, ajungem monștri, abstracțiuni, mașini, nebuni, prezențe inutile și ineficace.

[f. 45^r] Dacă mă întreb și reflectez, adânc, sincer, în solitudine: care e sensul existenței? – ~~găsese~~ ~~întâlnesc~~²¹⁷ un singur răspuns: de a-i găsi un sens²¹⁸. Pentru că, e evident, existența așa cum o descoperim fie în afară de noi, fie în experiențele noastre incomunicabile – e absurdă, fără sens și, mai ales, aptă de a primi multe și multe sensuri. Așa că, cel mai bun lucru pe care îl avem de făcut e să descoperim calea pe care putem înainta concret, iar nu calea ce ne duce în cerc; să redescoperim ritmul care ne poate armoniza cu tot ce e concret și unic în afara noastră, precum ritmul dansului ne armonizează cu muzica produsă în afară de noi; sensul care amplifică valoarea experiențelor noastre, care poate instaura o ierarhie în anarhia conștiinții fără a suprima sau a refula, totuși, porțiuni din această conștiință. A suprima, a refula, a ignora sau a renunța nu înseamnă nimic.

[f. 46^r] A integra toate aceste experiențe haotice, a le rândui organic, a le cosmiza – ~~aceasta~~ înseamnă mult mai mult. O cucerire prin posedare e mai mult decât o cucerire prin renunțare. Dar, evident, acest cuvânt, „renunțare”, își are mai multe sensuri; sensul lui concret l-am notat în „Apologia virilității”. Dar cu cât mă gândesc și experimentez mai mult – cu atât conclud că acest sens, al renunțării concrete, e imaginar sau, cel puțin, restrâns sfinților, a căror scară de valori diferă mult de a noastră.

Păcatul cel mai mare: a se refuza armoniei, a trăi²¹⁹ inarmonic, abstract, ireal. Virtutea: realitate, armonie. Păcatul:²²⁰ incoerență, rătăcire, renunțare la *voința* de a fi altul, mai bun și mai concret²²¹.

[f. 47^r] Un anumit aspect al Satanei e creștin. De aceea Gide a atât de creștin. A ~~ispiti~~ Ispitirea, efortul de a face pe altul să iasă din sine, să se schimbe <,> e dovada ~~de~~ unei problematice și ~~de~~ unor instincte creștine. Ispitirea e – cel puțin pentru unul din ~~membr~~ factori – agonie, crucificare; sau, e *încercarea* binelui, adică verificarea lui prin rău.

Ispitirea presupune credința în posibilitatea modificării sufletului; ~~eeea-ee eare~~ e iar această credință e piatra de căpătâi al creștinătății. Ceea ce e nou și formidabil în mesagiul creștin e certitudinea convertirii, a transsubstanțializării. Iar ~~ideea~~ faptul convertirii, speranța sau tentația unei posibilități de schimbare calitativă – e ideea motrice care condiționează orice ispitire. De altfel, orice creștin cu înclinații prozelitiste – e un ispititor.

Aș putea merge mai departe; ispitește pentru că e el însuși un convertit la monoteism, [f. 48^r] la Christos, și are certitudinea absolută a adevărului unic²²², absolut.

Monoteism, prozelitism, cu accesoriile lor lui fanatism și intoleranță – sunt strâns legate. Nu vei întâlni un misionar hindus – căci el India hindusul²²³ nu crede în posibilitatea convertirii, a transsubstanțializării, ci numai în ecuația lui individuală, în Karma sau în Grația lui D<umne>zeu (adesea condiționată ea însăși de Karma) care se pogoară direct, prin Iluminare. Nu vei întâlni misionarismul în adevărata Grecie²²⁴.

[f. 49^r] (Trecut în *Asceză*)²²⁵

Înțeleg prin renunțare renunțarea la limitele impuse din afară, din firea lucrurilor sau din obiceiurile oamenilor. Renunțarea nu e pasivitate sau resemnare, ci depășire glorioasă a limitelor cari încercuiau și umileau lucrul.²²⁶ De pildă dragostea senzuală; a renunța la ea nu înseamnă a practica asceză (în sensul comun al

cuvântului; nu în sensul meu sensul ascezei în acest caiet e divers), ci înseamnă a integra senzualitatea în conștiința și voința ta; nu a te lăsa răpus de voluptate, ci a o stăpâni conștient și voluntar. Pentru că senzualitatea și e obscură și limitată, de aceea mesajul renunțării; și îndemnul la o senzualitate glorioasă, victorioasă, divină, fără robia spiritului, fără predominanța instinctelor, fără imperialismul carnal²²⁷.

[Aceasta trebuie continuat.)

[f. 49^v] Hafiz²²⁸

Milarepa

Aśvaghōṣa²²⁹

Lao Zi²³⁰ și Zhuang Zi²³¹

Bhartṛhari²³²

Notes

1. Hundreds of echoes from 2019–2023 (articles, interviews, public references) are conveniently gathered at <https://enesculiade.com> (accessed 21.02.2023). Full information about the Bucharest archive of Eliade in Eugen Ciurtin, “General Introduction,” in ECCE, vol. I, forthcoming 2023. For a study of one of IHR unpublished manuscripts, see already Andreea Apostu, “Mircea Eliade's Virtual Bibliography: Two Manuscript Folios Linked to *Valkyries in the Library*”. *Transilvania*, no 11–12 (2022): 71–79.
2. See Eliade 1936 and Eliade 2016.
3. See ECCE, forthcoming 2023, a multiannual project led by Eugen Ciurtin (coordinator), Andreea Apostu (scientific secretary) and a team of six other researchers from IHR (Ionuț Daniel Băncilă, Daniela Dumbravă, Octavian-Adrian Negoită, Cătălin Pavel, Vlad Șovărel, and Bogdan Tătaru–Cazaban), with peer-reviewing contributions from other colleagues in Romania and in Europe, India, and North America.
4. Never *Pseudoindica*, as transcribed by M. Handoca for the title section III in Eliade 1994, 140 (also 255).
5. “Caietele de față au un număr provizoriu de pagini. Puteau avea numai pe jumătate, sau de zece ori mai mult. Așa cum le-am gândit, așa s-au publicat” (Eliade 1932, 83 = 1991, 80 = 2003, 85).
6. In Eliade 1994, 17. The first page has not 1928, but 1929–1931, also repeated on page 19.
7. E. Ciurtin in Mircea Eliade, ed., *Zalmoxis. Revistă de studii religioase*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și *addenda* de Eugen Ciurtin (Iași–Bucharest: Polirom, 2000), 134.
8. Solely for reasons of space, a full concordance of the newly unearthed manuscripts with Eliade's printed works in Romanian from the 1930s as well as the critical commentary in English will be duly presented in subsequent instalments of this work in progress, accompanied by critical editions of similarly ensuing unpublished manuscripts from the same private collection. We deeply thank our colleague and friend Dr. Cristian Ducu (Centre for Advanced Research in Management and Applied Ethics, Bucharest) for his support, as well as to the two reviewers who remain anonymous. We would like to thank Associate Professor Radu Vancu, the editor-in-chief of this journal, for eagerly accepting and arranging for publication our ongoing work through 2023, thus instantly providing a fine scholarly environment for connecting Eliade's long unpublished manuscripts to Eliade's own public, for the benefit of the scholars of religions, of South Asian studies, and of Romanian, European and world culture at large.
9. Un caiet cu două coperte originale de carton verde cu model romboidal, prima fiind inscripționată de manufacturierul anglo-indian *The Lily's | Exercise Book*. |^{N^o. 1}. Cea de-a doua nu prezintă însemne particulare. Cele 24 de file și 25 de pagini (o singură filă fiind scrisă și verso), cu dimensiunile de 202 x 166 mm, sunt pagini imprimate *dictando* cu 20 de linii albastre și (cu excepția a trei pagini) linie dublă roșie de alineat. Filele recto sunt numerotate în dreapta sus, în creion, cu 1–3, 5–6, 10–11, 14–17, 21, 32–33 și 35–37 (devenind aici filele recto 1–6, 8–9, 11–14, 16 și 19–23). Filele [18–20] nu sunt numerotate, ultima filă nefiind nici liniată, nici numerotată. Fila care poartă titlul este numerotată în creion (de altă mână?) cu un 5 încercuit. Manuscrisul este în ansamblu inedit, dar a fost utilizat de Mircea Eliade în vederea mai multor lucrări publicate, și cuprinde mai multe adnotări și specificații ale autorului operate cu creioane negru, roșu, albastru și grafit, care atestă relectura după un interval de cel puțin unul sau doi ani, la revenirea din India la București. O filă nenumerotată (aici f. 14) este decupată prin foarfecă în partea de sus, în suprafață de 11 rânduri, dar fără porțiunea din stânga alineatului, fără a putea specifica agentul și momentul mutilării, care a eliminat astfel un întreg fragment, neafectând însă integritatea celorlalte. Ediția reflectă toate trăsăturile prezente în cele două manuscrise în momentul achiziției lor de către colecționar, care nu a alterat în nici un fel starea lor, păstrându-le

- totodată în cele mai bune condiții.
10. Nu s-a păstrat în acest caiet prima filă (și pagină): ștergerea (cvasi)întregului rând din fila numerotată în manuscris 2 indică suprimarea ei. Ea trebuie să fi conținut o însemnare similară notată prin (*i*). Numerotarea filelor începe cu 2, o garanție în plus că f. 1 a fost extrasă din caiet la un moment anterior achiziționării lui de către colecționar.
  11. Trei litere suprimate prin hașurare.
  12. Afiliere completată ulterior, cu creion albastru (inclusiv parantezele drepte).
  13. Suprascris.
  14. Scris *Prakriti*.
  15. Scris *mediteranieni*.
  16. Suprascris.
  17. O literă suprimată prin hașurare.
  18. Afiliere completată ulterior, cu creion roșu (inclusiv parantezele drepte).
  19. Astfel în manuscris, în Eliade 1932, 61 și în Eliade 1991, 59, devenit însă *Isus* în Eliade 2003, 61.
  20. La fel în Eliade 1932, 61, devenit *irecognoscibilitate* în Eliade 1991, 59 = 2003, 61.
  21. Toate edițiile din *Soliloquii* | *Solilocvii* repetă aici eronat *metafizic*, în loc de logicul *istoric* din manuscris, cf. Eliade 1932, 61 = 1991, 59 = 2003, 61.
  22. Întregul pasaj este tăiat cu două linii în *x*, în creion grafit subțire. Aceasta e maniera prin care, la recitare, Eliade indică selecția pentru publicare. Într-adevăr, regăsim fragmentul reprodus identic în chiar deschiderea secțiunii a IV-a (despre *religie*) din *Soliloquii* | *Solilocvii*, cf. Eliade 1932, 61 = 1991, 59 = 2003, 61.
  23. Fila numerotată cu 4 lipsește, de asemenea lipsind fragmentul cu numărul 5, pe care se deduce astfel că îl conținea.
  24. Afiliere completată ulterior, cu creion albastru (inclusiv parantezele drepte).
  25. Aparent dublă numerotare cu 5 în manuscris.
  26. Corectat din *obligatorie*.
  27. Publicat fără modificări ca fragmentul numerotat 1 în Eliade 1932b.
  28. Afiliere completată ulterior, cu creion albastru (inclusiv parantezele drepte).
  29. Suprascris în stânga *e*, în *Occident*.
  30. Probabil pentru *transcendentă*, cf. *transcendent* folosit *infra* în sens propriu (f. 11 r. 8).
  31. Urmează o literă suprimată.
  32. Suprascris *căsătoria e, pentru femei, un substitut al*, după modificarea *actul inițierii religioase e înlocuit, pentru femei, prin căsătorie*.
  33. Suprascris.
  34. Publicat cu unele modificări ca fragmentul numerotat 2 în Eliade 1932b.
  35. Fragment tăiat cu un *x* în creion albastru subțire și preluat astfel integral, cu foarte minore modificări de punctuație (virgulă în loc de punct și virgulă în două locuri), în *Soliloquii* | *Solilocvii*, cf. Eliade 1932, 61 = 1991, 59-60 = 2003, 61-62. Fragmentele 8 și 9 lipsesc din manuscris, împreună cu filele (probabile) 7 și 8.
  36. Afiliere completată ulterior, cu creion roșu (inclusiv parantezele drepte).
  37. Inițial *fiecăruia direct*, corectat deasupra rândului.
  38. Pasaj adăugat după scrierea paginii, în colțul din stânga sus și în unghi de 45°. M. Handoca l-a copiat (Eliade 1994, 163) la *sfârșitul* fragmentului, așa încât forma de feminin produce contrasens. Unul pe care îl admite tacit R. Reschika traducând „Im Gegensatz zum Objektivismus, der sich als realer und bewufter betrachtet” (Eliade 2012, 178), pierzând însă sublinierea din original (ar fi trebuit „realer”).
  39. Textul coincide cu IHR ECCE MS 23: „Subiectivismul nu e semnul unei superficialități sau inconsistente spirituale. | El dovedește o reîntoarcere la realitate, la fapte, la *esențele calitative* – desbărându-se de ideile și valorile împrumutate. E o viziune directă a lumii, pentru că e calitativă. Fizica indiană. | E numai dovada unei noi ierarhii spirituale. Nu e necesar eretică și individuală. Dimpotrivă, integrează omul în cosmos; aceasta o dovedesc tradițiile orientale, pur subiective, și totuși clasice, organice, universale. Se pare că numai subiectivismul european de la Renaștere încoace cade în păcatul extrem al egocentrismului”. La un interval de 11 ani, M. Handoca a transcris de două ori acest text, cu erori și omisiuni, atât din prezentul caiet, cât și din fila voluntă (pe care a amestecat-o fără nici un sens cu note de curs, dar care a fost vândută în licitația din 16.03.2022 ca filă separată), fără a sesiza corelația. Cf. Eliade 1994, 163 (deci și Eliade 2012, 178) și Mircea Eliade, “*Glossarium* (Note de curs). Alte inedite [I-II]”, în M. Handoca, *Mircea Eliade – pagini regăsite* –, București: Lider, 2008, 335. Pentru toate detaliile, vezi ediția critică a lui Bogdan Tătaru-Cazaban și Daniela Dumbravă, în ECCE vol. I.
  40. Trei cuvinte suprascrise.
  41. Trei cuvinte suprascrise.
  42. Inițial *individualist*, ulterior *o-tmul*.
  43. Suprascris *d.p.*
  44. Fragmentul a fost preluat cu diferite modificări în ultimele două coloane ale articolului despre Goethe din 1932, articol care

- nu a fost republicat, nici cunoscut sau comentat (cu excepția lui Ricketts 1988, I, 640–641, Ricketts 2002 și ECCE vol. I, cf. *supra*) din 1932 până în 2023. Corelația directă dintre IHR ECCE MS 23 și articolul din 1932 a fost probată inclusiv în Vitrina 2 din Sala 4 a expoziției *Manuscrisele inedite ale lui Mircea Eliade din patrimoniul Institutului de Istorie a Religiiilor*, desfășurată la Muzeul Național al Literaturii Române (26.01-13.03.2023).
45. Două cuvinte suprascrise.
  46. Scris *ananda*. La fel M. Handoca în Eliade 1994, 164. Corectat totuși de R. Reschika în Eliade 2012, 178.
  47. Parantezele drepte îi aparțin lui Eliade, fiind tipice pentru anii indieni, cf. edițiile critice ale lui Eugen Ciurtin pentru manuscriselor IHR ECCE MS 20, 21 și 22, în ECCE, 2023, vol. I.
  48. Fragmentul 13 și filele (probabile) 12-13 lipsesc din manuscris.
  49. Fragmentul – care apare în altă formă și în Caietul II, f. 22^r (cf. *infra*, n. 170) – a fost preluat cu modificări în *Soliloquii | Solilocvii*, cf. Eliade 1932, 9 = 1991, 12-13 = 2003, 9.
  50. Fragment scris cu certitudine după 4 august 1929, când încheie *Isabel și apele Diavolului*.
  51. Parantezele drepte îi aparțin lui Eliade, cf. *supra* n. 47.
  52. Surprinde folosirea perfectă și accentuată a conceptului, deja în 1929, la autorul considerat cel mai mult responsabil de un „existențialism românesc”.
  53. În sensul de *o simplă noțiune*.
  54. Suprascris.
  55. Rândurile 10-11 sunt marcate împreună de paranteze rotunde energice. Ele sunt și *singurele*, din întregul fragment, selectate – fără nici un alt indiciu (și de altfel fără paranteze) – de M. Handoca în Eliade 1994, 164 (deci și în traducerea germană, cf. Eliade 2012, 179), astfel pierzându-și complet sensul inițial.
  56. Suprascris.
  57. Doar numărul 16 este scris cu cerneală neagră: parantezele și cele două cuvinte au fost adăugate într-un moment ulterior (cel al selectării textului pentru publicare), cu creion grafit subțire.
  58. Suprascris.
  59. Întregul paragraf a fost rescris și inclus în *Soliloquii | Solilocvii*, cf. Eliade 1932, 12-13 = 1991, 16 = 2003, 13. Surprind deci tranzițiile menajante de la *legi* [...] *sociale la legi* [...] *instituționale* și – mai ales – de la *una din prejudecățile supărătoare ale rassei albe* (redactarea din India) la *E supărătoare prejudecata* (textul definitivat pentru tipar, la București).
  60. Filă nenumărată decupată prin foarfecă în partea de sus, în suprafața de 11 rânduri, păstrând însă porțiunea din stânga alineatului. Fragmentul 17 și filele (probabile) 18-19 lipsesc din manuscris.
  61. Pasajul trebuie coroborat cu activitatea de desenator portretist privat a lui Mircea Eliade din chiar acei ani, precum și cu articolele scrise înainte de plecarea în India care conțin observații despre arta cubistă, futuristă etc. Cf. observațiile galeristului bucureștean Dan Popescu (H'Art) în ECCE vol. I, 2023, pentru IHR ECCE MS 2-5.
  62. File numerotate 18-20 nu sunt prezente în manuscris, dar prezumtiva filă [20] este cea decupată, imediat anterioară.
  63. Universurile și instanțierile *elasticității* – cu sau fără cauciucurile importate afro-asiatic – apar de mai multe ori în scrierile acestui tânăr (în timpul său liber jucător simlicolonial de *tennis* la Calcutta), reclamând o micro-analiză separată. Vezi deja *supra* f. 9, cu intuiția tipic indiană a elasticității *mentale*.
  64. Scris (aparent) *suporta*.
  65. Calificare hazardată și opacă: numai un examen aprofundat al sensurilor lui *gnostic, gnosticism*, la un viitor istoric al religiilor care lucrează intens cu categoria *gnosticism*, va putea preciza sensul – poate prea rapid, superficial acroșat aici – din acest fragment. Pentru istoria generală a terminologiei, cf. (de pildă) Leo Stan, Recenzie la Michael Allen Williams, *Rethinking 'Gnosticism': An Argument for Dismantling a Dubious Category* (Princeton–Oxford: Princeton University Press, 1996), în *Archaeus* 8 (2004): 446-453.
  66. Filă nenumărată, care nu mai conține dubla linie de alineat la stânga, redactată cu un duct vizibil mai rapid și mai neglijent. Fragmente 19-22 și filele (probabile) 22-31 lipsesc din manuscris.
  67. Pentru *Yoga-Sūtra*.
  68. Abreviere imposibilă, neuzitată.
  69. Scris *yoga cittavrtti nirodha*. La capătul celălalt al analizei *incipit*-ului clasic este pagina din Eliade 1936, 75 | 2016, 195.
  70. Două cuvinte suprascrise ulterior.
  71. Pagină de asemenea nenumărată, cu duct de acum mai puțin neglijent.
  72. Paranteză suprascrisă.
  73. Paranteză suprascrisă, cu o singură silabă ilizibilă (aparent *pu[rusa]*?). Rândul următor începe (curios) cu virgula.
  74. Cf. expunerea întrucâtva similară din Eliade [1932/1933 | 1983-1985] 1992, 97-98.
  75. Urmează *#*, probabil pentru *dureoase* (cf. *infra*).
  76. Suprascris.
  77. Suprascris.
  78. Trei cuvinte suprascrise.

79. Suprascris.
80. Suprascris.
81. Două litere ilizibile șuprimate.
82. Scris *purusha*.
83. Scris *Yoga Sutra*.
84. Suprascris.
85. Patru cuvinte suprascrise (al doilea fiind ulterior șuprimat și el).
86. E deja schițată viitoarea sa – și celebra – „tendință spre concret” în Yoga, cf. Ciurtin 2016, 62 și 84.
87. Ultimele două rânduri cu grafie sensibil mai grăbită.
88. În colțul de dreapta (aparent) 19°, numerotare în creion care nu respectă ansamblul caietului manuscris. Numărul alocat fragmentului – 23 – este eliminat prin hașurare multiplă în creion.
89. Suprascris.
90. Șase cuvinte intercalate înainte de pasajul șuprimat.
91. Trei rânduri despre „gândirea religioasă ebraică” intercalate în pasajul despre monoteismul arab, rânduri distruse prin hașurarea intensă sub care au rămas totuși infim lizibile. Pasajul este de altfel parțial similar cu cel notat în creion în Caietul II, f. 29 (cf. *infra*).
92. Frază rămasă nênceiată, după cum atestă completarea din Caietul II, f. 29.
93. Suprascris.
94. Suprascris.
95. Întreg fragmentul a fost preluat, cu modificări minime, în *Soliloquii* | *Solilocvii*, cf. Eliade 1932, 80-82 = 1991, 77-78 = 2003, 82-83.
96. Fragmentul 24 și fila (probabilă) 34 lipsesc din manuscris.
97. Două cuvinte suprascrise.
98. Proiectul unui *Itinerar critic al culturii românești*, complementar *Itinerariului spiritual* scris și publicat în 1927, nu a mai fost dus la bun sfârșit, chiar dacă Eliade l-a menționat în corespondență și publicații între 1929 și 1934, și a avut parte de foarte puține comentarii (cf. Ciurtin 2004, 18 n. 1).
99. Suprascris.
100. Trei litere ilizibil șuprimate.
101. Adăugat ulterior deasupra rândului.
102. Suprascris.
103. Două cuvinte suprascrise.
104. Suprascris.
105. Trei cuvinte suprascrise.
106. Fragment reluat cu modificări în *Soliloquii* | *Solilocvii*, unde este penultimul, cf. Eliade 1932, 82-83 = 1991, 77 = 2003, 83-84.
107. Pagina finală a caietului nu e nici liniată, nici numerotată.
108. Prezența filă a devenit, într-o redactare îmbunătățită și lărgită, o pagină din *Soliloquii* | *Solilocvii*: Eliade 1932, 80 = 1991, 77 = 2003, 81-82.
109. Manuscrisul intitulat de Mircea Eliade *Monstrul no. 1* este un caiet cu coperte de carton verde și model decorativ romboidal, inscripționat *Universal Exercise Book*. Acesta conține 49 de file dictando cu însemnări, dintre care 9 file scrise recto-verso (58 de pagini), cu dimensiunile 202 x 162 mm și câte douăzeci de linii albastre trasate recto-verso. Prima filă are înscris cu creion grafit, în colțul din dreapta sus, numărul „4” încercuit. Filele sunt apoi numerotate exclusiv recto, începând cu cea de-a doua. Caietul conține deopotrivă intrări de jurnal datate și fragmente eseistice ample (având până la 81 de rânduri). Însemnările de pe recto au fost scrise cu cerneală neagră, având intervenții ulterioare – un „x”, alte semne grafice sau formula „Pseudo-Indika” inserate cu creion albastru și cu cerneală neagră – marcând preluarea sau intenția de a prelua pasajele în lucrări tipărite. Notele de pe verso au fost redactate fie cu cerneală neagră, fie cu creion grafit. Filele nu prezintă deteriorări sau plieri accidentale, fiind într-o foarte bună stare de conservare.
110. Paragraful a fost preluat, cu ușoare modificări, în Eliade 1932, 12-13 = 1991, 16 = 2003, 12-13.
111. Două ipoteze posibile: fie absența unui cuvânt, fie redactarea greșită a cuvântului „mecanicismul”.
112. Scris *Thödul*.
113. Trei litere hașurate, probabil *rau*.
114. Scris *puja*.
115. Două litere hașurate, probabil *se*.
116. Suprascris.
117. Suprascris.
118. Scris *saturat*. Cum Eliade omite în mai multe rânduri, din pricina grabei, să folosească semnele diacritice, intenția inițială a fost probabil *săturat*.

119. Trei litere tăiate, *sem*.
120. Două cuvinte suprascrise.
121. Comentariul lui Vācaspati Mīśra (*Tāttva-vāiśārādī*) la comentariul (*bhāṣya*) lui Vyāsa la *Yōgasūtra* lui Patañjali, pe care Eliade le-a consultat mai ales în traducerea lui Rāma Prasāda, *Patañjali's Yōga-sūtras, with the Commentary of Vyāsa and the gloss of Vācaspatimīśra*, Sacred Books of the Hindus vol. 4, Allahabad, Panini Office, 1910, respectiv James Houghton Woods, *The Yōga-System of Patañjali, or the ancient Hindu doctrine of mind, embracing the mnemonic rules, called Yōga-sūtras, of Patañjali, and the comment, called Yōga-bhāṣhya, attributed to Veda-Vyāsa and the explanation, called Tāttva-vāiśārādī, of Vāchaspati Mīśra, translated from the original Sanskrit*, Harvard Oriental Series vol. 17, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1914 (republ. 1927), cf. Eliade 1936, 29-30 | Eliade 2016, 149-150.
122. Scris *santana*. Pasaj copiat în grabă, dar identic, din Rāma Prasāda (cf. *supra* n. 121) 1910, 120, care are într-adevăr „santana”. Am identificat un alt text, care trebuie să fi fost redactat în aceeași perioadă (nicidecum după 1933 și pentru cursurile de la Universitatea din București, cum a presupus M. Handoca), în Eliade, „*Glossarium*,” 2008, 338: „În loc de «suflet» ei spun *Santana* = succesiune înlănțuită, curent”.
123. *De adaos* redactate cu creion albastru.
124. Două litere hașurate, cel mai probabil *Da*.
125. Două cuvinte suprascrise.
126. Suprascris.
127. Suprascris.
128. Scris *Bhagavat Gita*.
129. Scris *purusha*.
130. Scris *Krishna*.
131. Scris *Sakti*.
132. Despre *maithuna* ca practică yoga (varietatea tantrică) avea să scrie la întoarcerea în țară în „*Erotica mistică în Bengal*”, *Vremea*, V, no. 241 (12 iunie 1932): 6. Comentariul este similar cu cel ulterior din IHR ECCE MS 30, editat critic de Eugen Ciurtin în ECCE vol. I.
133. Scris *puja*.
134. Cuvânt hașurat, probabil *scoala*.
135. Scris *suficient*.
136. Scris *kshatria*.
137. Lecțiune incertă.
138. Este posibil ca intenția autorului să fi fost cuvântul *spiritualitatea*, redus, din pricina ductului grăbit, la *spirituala*.
139. Scris *Sankara*.
140. Șicanat de *Śāṅkara, tomism*, M. Handoca a decis să copieze fără preaviz numai „Platon etc.” (Eliade 1994, 171), lui R. Reschika rămânându-i să se conformeze („Platon usw.”, în Eliade 2012, 188), omițând însă și el să mai includă data.
141. Două grupuri de litere indescifrabile hașurate.
142. Scris la capăt de rând, din lipsă de spațiu, *condiționat*.
143. Două grupuri de litere hașurate, primul fiind *ob*.
144. Suprascris.
145. Litera *a* tăiată.
146. Suprascris.
147. Suprascris.
148. Cuvintele *Artei, crea* tăiate.
149. Este, cel mai probabil, manuscrisul 1819, *Note pentru Rădăcinile Magiei și Psihologia Religioasă. Calcutta 1929*, aflat la Biblioteca Centrală Universitară și alcătuit din 37 de file, cuprinse într-o mapă de hârtie.
150. Al doilea paragraf din f. 16^r a fost preluat cu reformulări și adaosuri în Eliade 1932, 47 = 1991, 47 = 2003, 47.
151. *X* trecut de autor cu cerneală neagră în dreptul datei.
152. Literă indescifrabilă hașurată.
153. Fragmentul din f. 18^r a fost preluat cu minime modificări de punctuație și adaosuri în Eliade 1932, 66 = 1991, 63 = 2003, 65-66.
154. *X* trecut cu creion albastru de autor în dreptul datei.
155. Fragment redactat dezordonat în josul paginii.
156. Incipitul indescifrabil al unui cuvânt, hașurat de autor.
157. Două litere hașurate, *sl* – probabil *slăbiciunea*.
158. Pasajul din f. 19^r și f. 19^v a fost transpus cu minime adaosuri în Eliade 1932, 63-64 = 1991, 61 = 2003, 63-64.
159. Două cuvinte suprascrise.
160. Două litere hașurate, prima este *t*.
161. Posibil *P<entru>?*

162. Prima parte a acestui paragraf a fost preluată cu minime modificări în Eliade 1932, 51 = 1991, 51-52 = 2003, 50-51. A doua parte, despre dans, a suferit reformulări substanțiale.
163. Suprascris.
164. Fragmentul a fost reluat, cu reformulări notabile, și dezvoltat în Eliade 1932, 51-52 = 1991, 51 = 2003, 51-52.
165. *Pseudo-Indika* redactat cu creion albastru în dreptul datei.
166. Literă hașurată indescifrabilă.
167. Paranteză dreaptă redactată cu creion albastru în dreptul datei.
168. Trei litere tăiate, posibil *mom*.
169. Suprascris.
170. Paragraful – care apare într-o altă formă în Caietul I, f. 11^r (cf. *supra*, n. 49) – a fost reluat cu modificări în Eliade 1932, 8-9 = 1991, 12-13 = 2003, 8-9.
171. Trei litere tăiate, primele sunt *do*.
172. Semn cu creionul albastru făcut în dreptul acestui cuvânt.
173. Două litere hașurate, *di* (*directe*).
174. Fraza este scrisă cu creion grafit. O formă similară se regăsește în Caietul I, f. 20^r (cf. *supra* n. 92), unde a fost energic suprimată, probabil în momentul prezentei copieri.
175. M. Handoca a transcris *neconsolidate* (Eliade 1994, 174), și totuși R. Reschika a tradus „Untröstlichkeiten” (Eliade 2012, 191).
176. Suprascris.
177. Pasajul din f. 24^r și f. 25^r a fost preluat cu minime modificări în Eliade 1932, 33-34 = 1991, 34 = 2003, 32-33.
178. Scris *jiva*.
179. Scris *sakti*.
180. Literă hașurată indescifrabilă.
181. Fragmentul următor este marcat de o săgeată care trimite la sintagma *Semmul Divin*.
182. Patru litere tăiate, posibil *impo* (*importanța*).
183. M. Handoca a indicat aici „[indescifrabil]” (Eliade 1994, 175), iar R. Reschika a redat „nicht zu entziffern” (Eliade 2012, 192).
184. *Tranzit* tăiat (*tranzitorietate*).
185. Pasajul a fost transcris aproape întocmai în Eliade 1935, 233-234. Monstrul la care se face referință în nota care îl precede este chiar acest caiet: „Autorul obișnuia să-și adune observațiile cu caracter tehnic sau experimental în niște caiete pe cari le numea «monștri», probabil pentru că se adăogau și se lipeau fel de fel de notițe pe hârtie deosebită, care le dilata până la rebarbativ”.
186. Pasajul din f. 30^r a fost amplu modificat și dezvoltat în Eliade 1932, 48 = 1991, 48 = 2003, 48.
187. Trei litere hașurate, probabil *apt*.
188. Literă hașurată indescifrabilă.
189. Două litere hașurate, probabil *se*.
190. Fragmentul din f. 31^r și f. 32^r a fost transpus cu minime modificări în Eliade 1932, 69-70 = 1991, 66-67 = 2003, 68-69.
191. *Pseudo-Indika* adăugat cu creion albastru.
192. Forma hindi și anglo-indiană intrată în uz global prin Gandhi, din scr. *svarāja*.
193. Formula „ecuația karmică” este folosită în Eliade 1932, 42 = 1991, 41 = 2003, 40-41, fiind abordată totodată problema „liberării”.
194. Fila este însemnată cu un *x* redactat cu cerneală neagră.
195. Scris *atman*.
196. Suprascrie cuvintele *iar ceea ce era rit ajunge ritualism*.
197. Literă tăiată, probabil *e*.
198. Pasajul din f. 34^r a fost reluat cu minime modificări în Eliade 1932, 67 = 1991, 64 = 2003, 66-67.
199. Suprascris.
200. Fragment transpus identic în Eliade 1932, 67-68 = 1991, 65 = 2003, 67.
201. Pasaj preluat identic în Eliade 1932, 66 = 1991, 63-64 = 2003, 66.
202. Adăugat cu creion albastru.
203. Suprascris cu creion albastru.
204. Adăugat cu creion albastru.
205. Formulările din f. 36^r, privind filosofia indiană și diferențierile ei față de cea europeană, sunt transcrise aproape identic, cu minime intervenții, în Eliade 1932b. Eliade a ales, totuși, să le adauge o serie de fraze explicative și să transforme micul pasaj din manuscris în trei paragrafe din articolul menționat.
206. Cuvânt tăiat, probabil *luată*.
207. Litere hașurate indescifrabile.
208. Două litere hașurate indescifrabile.
209. Scris *avidya*.

210. Fragmentele din f. 37^r și f. 38^r au fost transpuse cu modificări minore în Eliade 1932, 53-54 = 1991, 53 = 2003, 53-54.
211. Primul paragraf și prima frază al celui de-al doilea se regăsesc, într-o variantă ușor diferită, în M. Handoca, *Mircea Eliade – pagini regăsite*, ed. cit., 331 („Glossarium (Note de curs). Alte inedite [I-II]”), amestecate însă cu alte file fără legătură cu activitatea universitară a lui Eliade, transcrise dezordonat și neglijent.
212. Cinci litere tăiate, posibil *consi*.
213. Două cuvinte suprascrise.
214. Suprascris.
215. *Realit* tăiat.
216. Trei litere tăiate indescifrabile.
217. Cuvânt adăugat cu creion albastru.
218. Începutul acestui fragment a fost transpus cu modificări în incipitul din Eliade 1932, 7 = 1991, 11 = 2003, 7.
219. Trei litere tăiate, posibil *rid*.
220. Literă hașurată, probabil *o*.
221. Ultima frază din f. 45^r și pasajul din f. 46^r (fără fraza referitoare la *Apologia virilității*) au fost reluate în Eliade 1932, 18-19 = 1991, 21 = 2003, 18.
222. Suprascris.
223. Trei cuvinte suprascrise.
224. Pasajele din f. 47^r și f. 48^r au fost preluate cu ușoare modificări în Eliade 1932, 64-65 = 1991, 62-63 = 2003, 64-65.
225. (*Trecut în Asceză*) redactat cu creion albastru.
226. Două litere hașurate, posibil *ca* sau *la*.
227. Însemnările din f. 49^r au fost transpuse cu reformulări și adaosuri în Eliade 1932, 25-26 = 1991, 27 = 2003, 25-26.
228. Însemnările din această filă sunt redactate cu creion grafit.
229. Scris *Asvagosa*.
230. Scris *Lao-Țe*.
231. Scris *Ciuang-Țe*.
232. Scris *Bhartrihari*.

Bibliography

- Eliade, Mircea. *Soliloquii* [*Soliloquies*], cu un portret inedit de Mac Constantinescu. Carte cu semne 1. Bucharest: Institutul de Arte Grafice ‘Bucovina’ I.E. Torouțiu, 1932. Republished as *Solilocvii*, “Notă asupra ediției” [Editorial note] de “Editura” [by the Publishing House]. Bucharest: Humanitas, 1991. Reprinted Bucharest: Humanitas, 2003 (without “Notă asupra ediției”). Eliade 1932 | 1991 | 2003
- Eliade, Mircea. “*Encheiresis naturae*”. *Cuvântul* VIII, no. 2486, March 23, 1932, 3. Eliade 1932a
- Eliade, Mircea. “Pseudo-Indika”. *Vremea*, V, no. 260, October 23, 1932, 7. Eliade 1932b
- Eliade, Mircea. *Șantier. Roman indirect* [*Work in Progress. An Indirect Novel*] [pe copertă: *Șantier. Roman*]. Bucharest: „Cugetarea” [P.C. Georgescu-Delafras], 1935. Eliade 1935 Eliade 1936 Eliade, Mircea. *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*. Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner & Bucharest: Fundația pentru Literatură și Artă ‘Regele Carol II’, 1936.
- Eliade, Mircea. *Erotica mistică în Bengal – studii de indianistică – (1929-1931)* [*Mystical Erotic in Bengal – Studies in Indology*], cuvânt înainte de Mircea Vulcănescu [*sic*] și “Notă editorială la *Cuvântul înainte*” de Marin Diaconu, ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca. Seria ‘Folio’ no. 3. Bucharest: Jurnalul literar, 1994. Eliade 1994
- Eliade, Mircea. “Intime Aufzeichnungen. Gedachte, niedergeschriebene und übertragene Fragmente in Indien [*sic*]” [Intimate notes. Fragments thought-out, written down and transcribed in India], in Mircea Eliade, *Indiens mystische Erotik*, aus dem Rumänischen übersetzt und herausgegeben von Richard Reschika. Berlin: Verlag der Weltreligionen (im Insel Verlag), 2012. Eliade 2012
- Eliade, Mircea. *Yoga. Eșeu asupra originilor misticii indiene* [Yoga: Essay on the Origins of Indian Mysticism], critical edition by Eugen Ciurtin. Studies and Documents in History of Religions 1. Bucharest: Institute for the History of Religions, 2016. Eliade 2016 Ciurtin, Eugen (coordinator), Andreea Apostu (scientific secretary), Ionuț Daniel Băncilă, Daniela Dumbravă, Octavian-Adrian Negoită, Cătălin Pavel, Vlad Șovărel, and Bogdan Tătaru-Cazaban, eds. ECCE | *Ediția critică completă Eliade. Opera științifică (ante 1945)* [The Complete Critical Edition of Mircea Eliade’s Scholarly Works before 1945], vol. I-II. Bucharest: Institute for the History of Religions, 2023.
- Apostu, Andreea. “Mircea Eliade’s Virtual Bibliography: Two Manuscript Folios Linked to *Valkyries in the Library*”. *Revista Transilvania*, no. 11-12 (2022): 71-79.
- Ciurtin, Eugen. “Cincizeci de ani în Asia” [Fifty Years in Asia], in Johann Martin Honigberger, *Treizeci și cinci de ani în Orient* [*Thirty-Five Years in the East*], Cuvânt înainte de Arion Roșu, Notă introductivă de Bernard Le Calloc’h, ediție, studiu

- introdutiv, note, addenda și postfață de Eugen Ciurtin. Iași: Polirom, 2004, 8-89.
- Eliade, Mircea. *Autobiography*, vol. I, 1907-1937. *Journey East, Journey West*. Translated by Mac Linscott Ricketts. San Francisco: Harper & Row, 1981.
- Eliade, Mircea. "Erotica mistică în Bengal" [Mystical Erotic in Bengal]. *Vremea*, V, no. 241, June 12, 1932: 6.
- Eliade, Mircea. "Glossarium (Note de curs). Alte inedite [I-II]" [*Glossarium* (Lecture Notes). Other unpublished pages, I-II]. Published by Mircea Handoca, *Țurnalul literar*, XVI, nos. 11-16, June-August 2005, and XVII, nos. 7-12, April-June 2006, republished in M. Handoca, *Mircea Eliade – pagini regăsite – [Retrieved Pages]*, Bucharest: Lider, 2008, 326-346.
- Eliade, Mircea. *Memorii* [Autobiography]. vol. I, Bucharest: Humanitas, 1991.
- Eliade, Mircea, ed. *Țalmoxis. Revistă de studii religioase*, publicată sub direcția lui Mircea Eliade [*Țalmoxis. Revue des études religieuses* vol. I-III, 1938-1942, Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner & Bucarest: Imprimeriile naționale, sous la direction de Mircea Eliade]. Ediție îngrijită, studiu introdutiv, note și *addenda* de Eugen Ciurtin. Iași-Bucharest: Polirom, 2000.
<https://enescueliade.com>
- Prasāda, Rāma. *Patañjali's Yōga-sūtras, with the Commentary of Vyāsa and the gloss of Vācaspatimīśra*. Sacred Books of the Hindus 4. Allahabad: Panini Office, 1910.
- Ricketts, Mac Linscott. *Mircea Eliade: The Romanian Roots, 1907-1945*, vol. I. Boulder & New York: Columbia University Press, 1988.
- Ricketts, Mac Linscott. "Eliade and Goethe". *Archaeus* 6 (2002): 283-311.
- Stan, Leo. Review of Michael Allen Williams, *Rethinking 'Gnosticism': An Argument for Dismantling a Dubious Category* (Princeton-Oxford: Princeton University Press, 1996), in *Archaeus* 8 (2004): 446-453.
- Woods, James Houghton. *The Yōga-System of Patañjali, or the ancient Hindu doctrine of mind, embracing the mnemonic rules, called Yōga-sūtras, of Patañjali, and the comment, called Yōga-bhāshya, attributed to Veda-Vyāsa and the explanation, called Tāttva-vāiçārādī, of Vāchaspati Mīśra, translated from the original Sanskrit*. Harvard Oriental Series 17, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1914 (repr. 1927).